

FAKULTET ZA MEDITERANSKE POSLOVNE STUDIJE

TIVAT

STANOVČIĆ IRENA

KULTURNO NASLJEDJE GRADA KOTORA

SPECIJALISTIČKI RAD

TIVAT, MAJ 2016.

FAKULTET ZA MEDITERANSKE POSLOVNE STUDIJE

TIVAT

KULTURNO NASLJEĐE GRADA KOTORA

SPECIJALISTIČKI RAD

Predmet: Kultura mediterana
Mentor: Prof. dr Stevo Nikić

Student: Stanovčić Irena
Studijski program

Nautički turizam i upravljanje marinama

Br. Indeksa S55/14

Tivat, Maj 2016.

SADRŽAJ:

UVOD.....	4
1.NASTANAK GRADA KOTORA.....	5
1.2. Istoriski razvoj	6
1.2.1. Praistorija i antika.....	6
1.2.2.Vizantijski period.....	7
1.2.3.Period Srpske države Nemanjića.....	8
1.2.4.Perid od XII do XV vijeka.....	8
1.2.5.Period Venecijanske vlasti.....	9
1.2.6.Austrijska vladavina.....	10
1.2.7. XX vijek i početak XXI vijeka.....	11
1.3. Ekonomski i društveni razvoj.....	12
2. KULTURNE VRIJEDNOSTI STAROG GRADA.....	17
2.1. Gradski bedemi i vrata.....	17
2.2.Unutar gradskih zidina.....	21
2.2.1. Crkve.....	21
2.2.2. Palate.....	30
3.TRADICIJA GRADA KOTORA	37
ZAKLJUČAK.....	42
LITERATURA.....	44

UVOD:

Kotor je grad bogate kulturne tradicije i jedna od najbolje sačuvanih srednjovjekovnih urbanih sredina ovog djela Mediterana. Na Jadranu malo je gradova u kojima je civilizacija davno počela da krči sebi put kao u Kotoru i njegovoj okolini. Sačuvani su brojni spomenici duhovne i materijalne kulture koje govore o burnim i slavnim vremenima u kojima je Kotor doživljavao trenutke svog uspona. U jugoistočnom dijelu Kotorskog zaliva, pod Lovćenom, okružen je sa sjevera i sjeveroistoka crnogorskim planinama, a sa juga i jugozapada poluostrvom Vrmcem. Ovaj grad u svojim njedrima krije bogastvo duhovnih i materijalnih spomenika kulture.

Po istoriskim izvorima Kotor je star oko dva milenijuma, a njegovo ime potiče od riječi „dekatera“, što na starogrčkom znači – vrela. Razni narodi, razne kulture tokom različitih historijskih epoha ostavili su svoja obilježja u kulturnim, arhitektonskim i umjetničkim djelima, te su se na taj način, u uslovima savremenog življenja, stvorile brojne mogućnosti za prosperitet i razvoj ovoga prostora, npr., u turizmu i atraktivnog ulaganja u isti.

Stari grad Kotor predstavlja jednu od najvažnijih antropogenih turističkih vrijednosti Crne Gore, koja svojim značajem u umjetničkom i kulturnom domenu zauzima značajno mjesto u grupi najvećih evropskih kulturnih ostvarenja. Spomeničko bogatstvo kojim raspolaže Stari Kotor po atraktivnosti dejstva mogu egzistirati kao samostalne ili kao komplementarne turističke vrijednosti.

Istraživanje ovog rada se bazira na kulturno historijskom nasljeđu grada Kotora.

U prvom dijelu rada pažnja se posvećuje nastanku grada Kotora njegov historijski, ekonomski i društveni razvoj.

U drugom dijelu rada ponaosob se opisuje kulturno historijsko nasleđe grada gdje spadaju: Gradski bedemi i vrata, Katedrala Svetog Tripuna, crkva Svete Marije, crkva Svetog Luke, crkva Svete Ane, crkva Svetog Mihaila, crkva Svetog Pavle, palata Beskuća, palata Bizanti, palata Pima, palata Drago, palata Vrakjen, palata Grubonja, palata Grgurina.

U trećem dijelu rada je ispisana bogata tradicija i kultura grada Kotora koji je sačuvao jedinstvenost kroz brojne manifestacije.

1. NASTANAK GRADA KOTORA

Korijeni nastanka Kotora sežu u tamu vijekova. Smatra se da je najstarije, još praistorisko naselje na ovom terenu bilo selo Špiljari, istočno iznad Kotora tamo su pronađeni predmeti iz kasnog bronzanog ,odnosno ranog željeznog doba,koje svjedoči da je naselje moglo da živi IV do VI vijeka stare ere.Ovaj položaj naselja je omogućavao ljudima blizinu izvora pitke vode u rijeci Škurdi,blizinu mora za bavljenje ribolovom,trgovačku razmjenu ,bujne šume u neposrednom zaleđu,pa i blizina vrha brijega Sveti Ivan, strmog masiva za formiranje zbijega u slučaju ratne opasnosti.

Predpostavlja se da je tokom i vijeka nove ere došlo preseljavanje dotadašnjeg naselja iz kotline Špiljari, na trouglastu zaravan u podnožju brda Sveti Ivan, na poziciju današnjeg grada Kotora. To potvrđuju i dosadašnji arheološki nalazi na ovom terenu, nijedan nije stariji od I vijeka nove ere. Rijetki pisani istoriski izvori toga perioda ne spominju neko naselje na poziciju sadašnjeg jezgra Kotora. Po nekim verzijama interpretacije tih izvora ovo naselje bi se moglo zvati "Acruvium", ali ipak se osanjamo na mišljenje uvaženog kotorskog profesora Antuna Majera, da je ovo naselje nosilo ime "Catarum" od koga je kasnije nastalo današnje ime Kotor.

Prvi koji je zabilježio grčko ime ovog naselja kao Dekaderon, jeste anonimni ravenski geograf, koji je pisao 670 godine naše ere .

Postoji vjerovatnoća da se zapis akta i salonitanskog crkvenog sabora, 530. Godine naše ere ,o nekom Viktoru, episkopu "ecclesiae Martaritanae" što se može ispraviti u "Catharitanae",odnosi na na prvog zabilježenog kotorskog episkopa.Ovo smo potkrijepili nedavnim nalazom baptisterija-krstionice sa krstolikim bazenom za krštavanje odraslih polijevanjem unutar ostataka temelja velike trobrodne starohrišćanske bazilike,ispod sadašnje crkve svete Marije od rijeke u sjeveroistočnom dijelu grada Kotora.¹

Sljedeći izvori o Kotoru jeste dijelo vizantiskog cara-pisca, Konstantina Porfirogeneta koji piše u IX vijeku, kada se u Kotoru gradi crkva–martirij u slavu novog zaštitnika grada svetog Tripuna.Ostaci temelja te prvobitne crkve otkriveni su pored temelja sadašnje Katedrale.

I velika starohrišćanska bazilika i mali martirij u slavu svetog Tripuna preživjeli su navalu Saracena sredinom IX vijeka,kada je po svjedočenju Porfirogeneta bio spaljen "donji Kotor", te pustošenje makedonskog cara Samuila krajem X vijeka , mada zapravo ne znamo šta se događa sa gradom sve do početka XII vijeka,odnosno, 1124. Godine iz kojih potiče najstarija sačuvana kotorska isprava, po kojoj je vijeće kotorskih plemića daje crkvu svetog Tripuna "tumbam sancti Archangeli"- ostrvo Prevlaku kod Tivta, odnosno kako se obično uzima, prihode od te zemlje za gradnju nove romaničke Katedrale.²

¹ Jovan J.Martinović.,”Sto Kotorskih dragulja”,Obodsko slovo,Podgorica,1995.,str.10.

² Ibid.,str.12.

Razvoj grada Kotora pratimo tokom XIV vijeka, kada se počinju pisati prva poglavlja gradskog Statuta, počinju knjige gradskog notarija, izvori za poznavanje ukupnih socijalnih, političkih, ekonomskih kulturnih prilika.

Malo je gradova u Crnoj Gori koji uz svoj postanak vezuju toliko legendi, kao što je grad Kotor. Jedinstven položaj i ljepota ovog grada toliko su nesvakidašnji, da su ljudi prosto vjerovali da su božanske sile djelovale na nastanak Kotora.” Grad koji nema svoje legende nema svoje istorije“ reklo se davno. Kotor ima tri legende koje govore o njegovom postanku.

Po prvoj legendi, u liticama vrtlenog Pestingrada, u teško pristupačnoj pećini Vilinici, živi vila Alkima. Kada u Boki dođoše neznani pomorci i odlučiše da tu za sebe osnuju grad, namjera im je bila da ga podignu na visokom Pestingradu. Mudra vila Alkima, savjetovala je pomorce da ne dižu grad na planini, gdje nema ni vode ni soli, već da ga sagrađe uz more, jer bez mora nema života. Pomorci poslušahu Alkinu i napravili grad na mjestu današnjeg Kotora.

Druga legenda vezana je za doba grčke kolonizacije od VII do V vijeka prije nove ere. Ljudi su s mora došli na Pestingrad, da tu podignu grad, grčka vila Alkima, koja živi u pestingradskoj pećini Vilinici, odvrtila ih je savjetom: “Neka morska obala bude vaš stan, jer vam bez mora nema života“.

Treća legenda o postanku Kotora vezana je za doba njegovog najvećeg uspona, za vrijeme cara Dušana, Nikole Bućei malog brata Vite, graditelja Dečana, za doba obnove grada. Vila ne da Dušanu da podigne grad na Pestingradu, gdje „nema ni broda pristaništa ni konju poigrišta“, nego da ga podigne na obali zaliva. Car je poslušao vilu, i uz pomoć njenu načinio grad Kotor. Nemanja je obnovio grad, ali narod je legendom prenio na Dušana, koji Kotor naziva svojim „stolnim, ljubljanim i slavnim gradom.“

1.2. ISTORISKI RAZVOJ

1.2.1. Praistorija i Antika

Tragovi ljudskog postojanja na području Boke Kotorske datiraju od najstarijih vremena i mogu se pratiti preko arheološke baštine kao izuzetno značajnog potencijala za proučavanje istorije jednog prostora. Arheološka baština Boke Kotorske predstavlja polaznu osnovu za proučavanje kulturno istorijskih epoha, koje su ostavljale svoje materijalne tragove u prostoru. Ono nam, prije svega, pomaže da rekonstruišemo istorijska događanja, kao i njihovu vezu sa prirodnim okruženjem.

Povoljni geografski i klimatski uslovi omogućavali su nastanjivanje i prisustvo čovjeka, još u neolitu. Pećine na obroncima brda, sa obiljem vode, pružale su dobru zaštitu i od same prirode i od neprijatelja, pa su bile nastanjene. Kontakt sa morskom obalom i morem takođe je počeo veoma rano, prvenstveno zbog izvora hrane, a kasnije u razvoju pomorstva. Morskim putem su

ostvareni prvi kontakti sa civilizacijama mediteranskog područja, prvenstveno kroz razmjenu dobara.

Jačanje ilirske države i njeno sve veće prisustvo na Jadranu krajem III i početkom II vijeka prije naše ere, dovodi do rimsko-ilirskih ratova i porazom Ilira od strane Rima. Uspostavljanjem rimske dominacije i jurisdikcije dolazi do izmjene u načinu života, koji se ogleda u novim izgledima naselja i kulturi uopšte. Pojava hrišćanstva zamjenjuje mnogobožачke kultove i počinju se graditi bazilike i hramovi centralnog tipa za novu religiju. Ostaci takvih građevina su vjerovatno ispod urbanog tkiva Kotora, ispod sadašnjih crkava, kao što je to slučaj ranohrišćanske krstionice u crkvi Sv. Marije Koledate. Podjela na istočno i zapadno rimsko carstvo u Boki i Kotoru ima svoju materijalizaciju izraženu kroz sakralna kulturna dobra i njihovo fresko slikarstvo. Stepenn očuvanosti arheoloških lokaliteta koji svjedoče o ovom istorijskom periodu je problematičan. Na pojedinim lokalitetima stanje se može okarakterisati kao alarmantno, primjer je franjevački samostan i crkva Sv. Petra na Šuranju, sa izvjesnim antičkim nalazima u Kotoru.³

1.2.2. Srednji Vijek

Vizantijski period Vizantijska vladavina prisutna je na području Kotora od propasti Zapadnog rimskog carstva (476.godina) pa do Nemanjića (1185. godina), ali s prekidima vladavinom Vojisavljevića.

Najznačajniji istorijski izvori koji svjedoče o period vizantijskog Kotora su opis u djelu Konstantina Porfirogeneta "De administrando imperio" i legenda o donošenju moštiju Sv. Tripuna u Kotor 13. januara 809. godine. Ostaci sakralnih građevina vizantijskog razdoblja iz VI do XI vijeka otkriveni su u temeljnoj zoni srednjovekovnih crkava Sv. Marije Koledate, gdje je pronađena ranovizantijska bazilika gdje su konstatovani ostaci prvobitne krstoobrazne crkve Sv. Tripuna iz početka IX vijeka. Crkva Sv. Mihaila podignuta je nad dijelom prethodne sakralne građevine iz ranovizantijskog perioda, sa mlađom fazom vjerovatno iz XI vijeka. Van starog gradskog jezgra Kotora postoje ranosrednjevjekovna kulturna dobra: crkva Sv. Petra na Šuranju, crkva Sv. Tome na Prčanju kao i brojni fragmenti crkvenog namještaja i dekorativne plastike sa oznakama preromanike IX - XI vijeka. Krajem XI vijeka područje Kotora ušlo je u sastav kraljevine Duklje, koja se otrgla od vizantijske hegemonije. U Kotoru se pominje dvor kralja Mihaila. Međutim, već 1166. godine, u vrijeme osvećenja katedrale Sv. Tripuna ponovo je u gradu legitimna vizantijska vlast.⁴

Treba odmah istaći presudan događaj koji bitno mijenja istorijsku situaciju na ovom području. Poslije seobe naroda, Avari i Slaveni su svojim nadiranjem i naseljavanjem početkom VII v.

³ Ministarstvo Kulture, "Biznis plan" preuzeto (15.03.2016) www.ministarstvokulture.gov.me Cetinje, 2011., str.35.

⁴ Ibid., str.36.

potpuno poremetili organizaciju i uticaj vizantijske vlasti kasnoantičkog tipa u ovom dijelu rimske provincije Dalmacije. Vizantijska vlast se morala svesti na primorske gradove, ukojima su se bili zatvorili raniji romanski starosjedoci. Da su se ti gradovi, a među njima i Kotor, utvrđen od cara Justinijana (VI v.), sa cijelim svojim kulturno-političkim fondom mogli uopšte održati pred žustrim naletima i opsadom doseljenika, može se objasniti samo činjenicom da su se nalazili na moru, na kome je tada Vizantija bila gospodar. To je starosjedocima, koji su izgubili svoje vangradske posjede, jedino omogućavalo život u mučnoj izolaciji od zaleđa. Ono ih je sililo na što življu pomorsku trgovinu i izgradnju municipijalnog uređenja, s vlastitom gradskom ekonomsko-političkom i crkvenom organizacijom. Prvi kotorski biskup odnosno episkop bio je Pavle iz VI v. Crkva je bila jedna. Podjelila se na istočnu i zapadnu tek u IX v. Vizantijska uprava je u stvari podrazumjevala uglavnom gradove, dok su okolina i zaleđe pripadali slavenskim narodima.⁵

1.2.3. Period srpske države Nemanjića

U sklopu srpske države Nemanjića, Kotor se nalazio gotovo dva vijeka (1185-1371 godine). Kroz ovo vrijeme imao je status povlašćenog grada i ulogu glavne luke srpske države povezane karavanskim putevima sa zaleđem. U njemu je Nemanja imao svoj dvor. Kotor proširuje granice svoga područja, razvija snažnu komunalnu autonomiju i obimne trgovačke inicijative. To mu je stvaralo ekonomsku snagu, omogućavalo društveni uticaj i razvoj graditeljstva, zanata i umjetničkih djelatnosti. Sa južnog primorja i preko Kotora šireni su uticaji na monumentalno graditeljstvo Srbije. U kotorskoj sredini obrazovani su pojedini graditelji sakralnih zdanja raške stilske grupe, među kojima je najpoznatiji neimar Dečana, fra Vita. Uticaj kotorskog graditeljstva ogleda se i u arhitekturi najznačajnijih zadužbina Nemanjićkih vladara.

1.2.4 Period od XII do XV vijeka

Ovaj period obuhvata graditeljsko-stilska razdoblja romanike, romano-gotike i rane gotike. Iz tog vremena potiče niz sakralnih kulturnih dobara i to trobrodna bazilika katedrala Sv. Tripuna iz 1166. godine, simbol srednjovjekovne autonomne komune, zatim crkve: Sv. Luke, Sv. Marije Koledate, Sv. Ane, Sv. Mihaila, Sv. Pavla. Iz srednjovjekovnog perioda potiču dijelovi kotorskih utvrđenja sa starijim gradskim vratima na Gurdiću i prema moru, otkrivenim u okviru bastiona Valijer, kao i potezi zidova u sjeveroistočnom i jugo-zapadnom dijelu grada. Značajni ostaci srednjovjekovnih utvrđenja otkriveni su u istraživanjima mletačke Citadele. Ustanovljeno je srednjovjekovno porijeklo stambenih zgrada sa karakteristikama romanike na oko 50 kuća u Kotoru. Među njima je nekoliko, koje se mogu zavesti u period rane romanike XII vijeka, a većina u zrelu romaniku XIII vijeka.

⁵ Danilo Kalezić., "Kotor", Grafički zavod Hrvatske, Zagreb 1970., str. 21.

Iz perioda prelaznog romanogotičkog stila rasprostranjenog u XIV vijeku sačuvani su značajna kulturna dobra stambene arhitekture srednjovjekovnog Kotora, koji je tada dostigao svoj najveći uspon. Među njima se ističu palate Buća, Bolica, Biskupija i dr. O visokom klesarsko-graditeljskom dometu ostvarenom i na profanim, a ne samo sakralnim gradnjama, svjedoče i fragmenti sabrani u Lapidarijumu ili razasute spolije. Pored srednjovjekovnog grada Kotora, manastirskog kompleksa sa crkvom Sv. Franja na Šuranju, van gradskih zidina i crkvice Sv. Dujma u Škaljarima, ovom period pripadaju i srednjovjekovni ostaci u Perastu i ostrvo Sv. Đorđa ispred grada.⁶

1.2.5. Period venecijanske vlasti (1420 - 1797. godine)

Mletačka republika je uzela Kotor pod svoju zaštitu 1420. godine, poslije nekoliko molbi gradske opštine. Međutim, moguće je da se grad već 1369. godine stavio pod vrhovnu vlast Venecije. U prilog ovoj tezi ide činjenica da je u to vrijeme Kotor za biskupa dobio Mlečanina Stefana de Nigris, što je bilo pravilo za čitavo vrijeme mletačke vlasti. Isto tako, u Arheološkom muzeju u Zagrebu sačuvan je kotorski novac sa predstavom Sv. Marka na naličju, na kojem je pročitana 1369. godina. Uslovi koje su formulisali Kotorani o prihvatanju mletačke vlasti nijesu poznati, jer su pred Senatom usmeno izloženi, ali postoji tekst duždevog akta o mletačkom pristanku od 15. marta 1420. godine, koji, između ostalog, predviđa da sama kotorska opština od carine od soli («gabelae») i drugih, snosi troškove ne samo za mletačkog kneza, već i kaštelana sa posadom. Iz istih sredstava predviđeno je i finansiranje troškova za javne zgrade i radova na fortifikacijama. Kako uglavnom finansijski troškovi određuju stepen autonomije, jasno je da su Mlečani priznali Kotoru, bar u načelu, vrlo široka prava. Ipak, kako je nosilac vrhovne vlasti u gradu bio mletački knez, vremenom su se privilegije i autonomija postepeno sužavali, a grad ekonomski nazadovao, jer se od privrednog i trgovačkog pretvorio u vojno središte. Međutim, ta činjenica je imala za posljedicu porast strateškog značaja grada i njegove okoline. Knez je odobravao svaki izdatak, a svi viškovi su se trošili na utvrđenja i vojsku. Otpočeli su veliki fortifikacioni radovi koji su se otegli vjekovima, a Kotor je postajao upravno, vojno i pomorsko središte i značajno uporište Republike, čiji su posjedi bili zbijeni uz more i sa svih strana okruženi turskom teritorijom. Ne čudi s toga konstatacija dužda Pjetra Moćenigo iz tog vremena (1475. godine) da je Kotor između dragocjenih mletačkih gradova najdragocjeniji (inter charos charissimam).

Dugotrajno prisustvo Turaka u Boki i lokalne geostrateške pozicije uslovile su učestale zategnutosti i sukobe. Ipak, oni po trajanju i intezitetu, nisu uvijek bili analogni globalnim mletačko-turskim odnosima. Poslije ratova i buna u XV vijeku, žustrih intervencija flote Sv. Lige

⁶Ministarstvo Kulture, "Biznis plan", op.cit., str.36.

(1538.-39. godine) i kiparskog rata (1570.-73.godine), XVII vijek donio je veoma dugotrajne ratove (kandijski 1645-1669. godine, morejski 1684.-1699. godine). Međutim, bilo je perioda kada su Venecija i Turska bile u zvaničnom ratu, a da se on u Boki nije osjećao. Isto tako, periodi mira znali su biti na lokalnom nivou narušavani raznim zategnutostima, pljačkama i piratskim upadima. Mlečani su u periodu od 1684. do 1687. godine oslobodili od Turaka sjeverni dio Boke od Risna do Herceg Novog. Tada je nastupio period velikog ekonomskog prosperiteta Boke, ali i postepenog gubljenje njenog strateškog značaja. Izuzetna istorijska vrijednost područja u ovom periodu ogleda se u strateškom značaju. Naime u slučaju pada Kotora, u ruke Otomanske imperije pala bi čitava Boka, i po realnim pokazateljima, iz Boke kao prirodne luke Turci bi ugrozili mletačku trgovinu u mjeri da ni jedan brod nebi mogao proći Otrantom, što bi značilo pad Republike. Kada se ova činjenica ima u vidu razumljivi su naponi Venecije da sačuva Boku Kotorsku u svom posjedu, o čemu svjedoče i graditeljska ostvarenja ovog perioda.⁷

U tom periodu su na području Kotora izgrađeni mnogi objekti kulturne baštine: crkve, palate, fortifikacije, od kojih neke spadaju u značajna umjetnička i arhitektonska ostvarenja na širem području. Nakon protjerivanja Turaka sa obala Boke, nastupio je period baroknog procvata. Grad Perast zaokružuje svoj urbani izgled gradnjom baroknih palata koje su pripadale najznačajnijim porodicama tog vremena, a među kojima se ističu palate Zmajevića, Bujovića, Bronza, Smekja, Balovića, Viskovića, kao i kompleks Gospe od Škrpjela i dr.

Nastaju i oblikuju se i nova barokna naselja, Prčanj, Dobrota i niz drugih priobalnih naseobina. U njima se grade barokna crkvena zdanja čija unutrašnjost dobija reprezentativnu obradu po uzoru na mletačke crkve. U to vrijeme započeta je gradnja impozantnog Bogorodičinog hrama na Prčanju, po projektu mletačkog arhitekta Makarucija (Macaruzzi) zatim mlađe crkve Sv. Nikole u Perastu, po projektu Beatija i mnoge druge, a stariji objekti su barokizovani.

1.2.6. Austrijska vladavina (1814-1918. godine) U ovom periodu radi se na utvrđenju Kotora i Boke koja postaje važna baza za austrijsku mornaricu. Austrijska vlast je povratila opštinsku organizaciju sa nekadašnjim pravima (comune amministrativo). Radi bojazni od ometanja teritorijalnog proširenja od strane Srbije i Crne Gore, u ovom periodu austrijske vlasti veliku pažnju poklanjaju utvrđivanju svoje teritorije izgradnjom fortifikacija i brojnih pomoćnih objekata u svom obalnom i kopnenom dijelu, poboljšanjem uslova obavještavanja (radio – veze) i sl. Osnivaju i uspostavljaju institucije vojne vlasti sa sjedištem u Kotoru (Sud Zapovjedništva ratne luke). Kotor je i dalje glavno mjesto i središte razvoja čitavog područja Boke Kotorske, koja osim današnje teritorije obuhvata i Budvu. Trgovački ugovori se sklapaju sa Crnom Gorom i Srbijom (put Kotor – Cetinje 1884. god.). Gradi se i poboljšava gradska infrastruktura (acetilenska, plinska i električna rasvjeta grada, kanalizacija, vodovod, putevi uz staro gradsko jezgro, izgradnja prigradskih naselja), grade se zdravstvene ustanove (gradska bolnica), rade se

⁷Ibid.,str37.

planovi i projekti o izgradnji hotela i drugih ugostiteljskih objekata, adaptiraju se zgrade radi otvaranja i smještaja prosvjetnih, kulturnih i drugih javnih ustanova, rade se precizni katastarski planovi kako starog središta grada, tako i njegove okoline. Za ilustraciju istorijskog kontinuiteta koji se održavao uprkos čestim promjenama državnog statusa i vladara, može se navesti nastojanje domicilnog stanovništva da očuva svoje stare privilegije i tradicionalne običaje u poznatom Bokeljskom ustanku iz 1869.godine i drugom iz 1881. godine. Prouzrokovali su ih austrijski zakoni o opštoj vojnoj obavezi i nepristajanje na ukidanje povlastica koje su imali.⁸

1.2.7. XX vijek i početak XXI vijeka

Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca, (Jugoslavija) Nakon Prvog svjetskog rata, oslobođanjem od Austro-ugarske 1918. godine, Boka je u okviru pravnog područja Dalmacije i to sve do 1923. godine kada se pripaja Zetskoj oblasti. Formira se Srez bokokotorski u okviru kojeg je bilo 15 opština. Iako ovaj period karakteriše teška ekonomska situacija, ipak se mogu pratiti određene razvojne aktivnosti u Kotoru i njegovom neposrednom okruženju, koje su održale njegov kontinuitet u istorijskom smislu, u pogledu tradicije i geostrateškog značaja (uređenje gradske tržnice, proširenje vodovodne mreže, briga Opštine Kotor o električnoj centrali, izgradnja carinarnice, razvoj turizma: proširenje kafane «Dojmi», izgradnja hotela «Slavija»; gradnja fabrike hemijske industrije i kozmetike «Rivijera», parabrodarsko društvo «Zetska plovidba», autobusko društvo «Boka» i dr.).

Italijanska i njemačka okupacija (Drugi svjetski rat 1941 – 1944. godina) Od 6. Aprila 1941. godine kada je Boka Kotorska bombardovana od strane fašističkih formacija, pa do 21. novem-bra 1944. karakteriše vrijeme ratnih operacija, smjene vlasti fašističke Italije i potom Njemačke. Prema arhivskim podacima spaljeno je i uništeno preko 700 građevina, uz preko 400 pomoćnih objekata, što je za ono vrijeme i tadašnju gustinu naseljenosti Boke Kotorske, pred-stavljalo veliki gubitak.

je vrijeme ubrzanog oporavka i izgradnje zemlje, nakon ratnih stradanja. U odnosu na prethodne periode, ovaj predstavlja određeni diskontinuitet, posebno u društvenom razvoju i državno-političkom ustrojstvu. Razvoj Kotora karakteriše industrijalizacija (osnivaju se fabrike za različite industrijske grane), ali i obnova i uspon pomorstva, a takođe i turizma. Posebno treba istaći vrijeme nakon zemljotresa 1979. godine, kada je uslijedila obnova starog gradskog jezgra i okolnog područja u čemu su stručno i materijalno participirale sve republike bivše Jugoslavije. To je ujedno bila, nakon više vijekova, veća graditeljska intervencija u Kotoru.

⁸ Ibid.,str.38.

Period od 1991- 2006. Godine Nakon raspada SFRJ 1991. godine, razvoj područja se dešava u okviru dva državna statusa, Savezna Republika Jugoslavija (1991-2003) i Državna zajednica Srbija i Crna Gora (2003-2006).

Od 1997 - 2001. godine, Crna Gora je definisala svoju nacionalnu i državnu politiku **Period Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (1945 - 1991. godine)** koja se bazirala na obnavljanju državnosti.

Period nakon obnavljanja državnosti od maja 2006. godine Jasno iskazanom voljom građana na referendumu, 21 maja 2006. godine, obnovljena je, nakon 88 godina, državnost Crne Gore. Međunarodnim priznanjem Crna Gora je postala članica mnogih međunarodnih organizacija i asocijacija, među kojima i UNESCO (2007), što omogućava efikasnije implementiranje međunarodnih standarda u oblasti očuvanja i zaštite Područja Kotora.⁹

1.3. EKONOMSKI I DRUŠTVENI RAZVOJ

Tradicija i život na ovom području stvorili su potreban nivo svijesti kod lokalnog stanovništva o vrijednosti Područja. Svojim položajem na moru, Kotor je, pored susjednog Dubrovnika, u prošlosti predstavljao najvažniju vezu između srednjeg Balkana i Italije. Mnogobrojne notarske knjige, njih oko 190, kao i veliki broj drugih dokumenata nastalih u periodu od XIV do XVIII vijeka, predstavljaju impresivni i nepresušni izvor ogromnog broja podataka o najraznovrsnijim aspektima života jednog veoma razvijenog srednjevjekovnog grada - komune, kakav je u to doba bio Kotor. Dvije najstarije sačuvane knjige zvanične kancelarije kotorskog gradskog notarijata, pored naslovnih unesaka notara, sadrže prepise i ovjere testamenata, bračne ugovore, ugovore o gradnji, kupovini, najmu, zalogu ili zamjeni kuća, palata ili terena za gradnju i td. Ovaj značajni materijal oslikava cjelokupni život u gradu, koji je ključao i bujao pod naizgled mirnom površinom. Sadržaj notarskih isprava je izuzetno raznovrstan i obuhvata sve oblasti života i društva srednjevjekovnog Kotora. Zapravo su ti unesci minijturni isječci svakodnevnog života visoko razvijene gradske komune Kotora u jednom relativno ograničenom periodu, što se poput kockica mozaika može složiti u suvisle cjeline da bi se dobila jedinstvena i višeslojna slika života svih staleža kotorskog društva, odnosno, presjek svih vidova i manifestacija života u njihovoj ukupnosti.

Proučavanjem unesaka notarskih knjiga otvorile su se nove mogućnosti cjelovitijeg sagledavanja svih aspekata komunalnog života, počev od odluka Vijeća od kojih su neke bivale pretočene u odredbe gradskog Statuta, kodifikovanog tokom prve polovine XIV vijeka, pa preko presuda tročlanog sudskog vijeća, kupoprodajnih ugovora o raznim vrstama roba, ugovora o prometu zemljišnih posjeda, najčešće vinograda ili terena za gradnju drvenih ili kamenih kuća, ugovora sa domaćim ili stranim majstorima za gradnju, pregradnju ili proširenje plemićkih palata, pučanskih

⁹ Ibid.,str.40.

kuća, mostova ili crkava, testamenata ili bračnih ugovora, tužbi za ometanje posjeda, tuče posluge, do priznanica o primanju na ispašu određenog broja krupne ili sitne stoke.

Podaci za članove plemićkih porodica Kotora mogu se dobiti iščitavanjem originalnih latinskih tekstova notarskih unesaka u kojima se kriju brojni, dosada obično neprimjećivani ili zanemarivani podaci o rodbinskim odnosima i stepenu srodstva među članovima pojedinih porodica, o svim vidovima aktivnosti za svakog pojedinog člana roda, ali su se i ženske pripadnice pojedinih rodova isticale u određenim oblicima djelatnosti, nastupajući na sudu preko svojih advokata ili zastupnika.

Međutim, društvo u Kotoru nije činila samo vlastela ili predstavnici sakralnih institucija, već i onaj drugi, vrlo brojan i prisutan pučanski sloj zanatlija i trgovaca, koji su se približavali predstavnicima vlastele ili ih čak i prevazilazili u bogatstvu, iako su samo isticale ambleme svog zanata, a ne plemićke grbove, kao na najstarijem kotorskom »Campo santo« oko samostana Sv. Franja na Šuranju iz 1288. godine.

Privredni razvoj grada dostigao je u srednjem vijeku svoj vrhunac. Položaj kotorske luke i relativno dobra povezanost sa zaleđem stvorili su od grada jedan od najvažnijih punktova u trgovini sa zapadnom Evropom. Karavanska trgovina iz unutrašnjosti slivala se u luku i morskim putem bila prenošena dalje, prema ostalim lukama na obje obale Jadrana, sa kojima su Kotorani održavali prisne trgovačke veze. Obrnutim putem je u unutrašnjost dopremana luksuzna zapadna roba: tkanine, staklo, mirođije i slično. Potrebno je još jednom naglasiti da su Kotorani već u XII vijeku bili oslobođeni takse za sidrenje brodova, takozvanog »ankoratika«, i takse za zauzimanje prostora na tržnici, takozvanog »plateatika«, u južnoitalijanskim apulijskim lukama. Građani Kotora su takođe bili zakupci trgovine solju i metalima iz srpskih srednjevjekovnih rudnika, te zauzimali važne položaje u aparatu državne uprave.

Na vrhuncu svog uspjeha, Katorsko zanatstvo je brojalo oko 90 zanatskih radionica. Na osnovu arhivskih izvora, najbrojnije su bile zanatlije zlatara (31) i obućara (25). Njihove radionice su samim tim bile i najbrojnije i uglavnom skoncentrisana u blizini crkava. Sljedeći po brojnosti bili su zidari i kamenoresci (22), zatim kovači (12), pa krznari, stolari, krojači, kožari, klobučari, ključari, štitari, mačari, mlinari, pekari, ribari, krčmari, slikari i sl.

Podaci o zanatlijama, često su korišćeni za pisanje stranica kulturne i ekonomske istorije Kotora. Iako najreprezentativniji segment načina života lokalne zajednice, uloga srednjevjekovnih zanata nije bila samo proizvodno–uslužnog karaktera. Djela srednjevjekovnih zanatlija, savremeni jezik prepoznaje kao primijenjenu umjetnost. Sačuvana djela srednjevjekovnih zanatlija, bilo ona koja su, klesarskim, kamenorezačkim i slikarskim umjećima, ukrasi mnogobrojnih palata i crkava, ili pak ona koja su najljepši primjerci raznih zbirki Pomorskog muzeja Crne Gore u Kotoru i Muzeja u Perastu, umnogome su uticala, da sadašnja kulturna baština područja Kotora, bude prepoznata kao univerzalna vrijednosti čovječanstva, i kao takva, proglašena Svjetskom kulturnom baštinom.¹⁰

¹⁰ Ibid.str.41-42.

Majstori su primali na obuku šegrte i kalfe, s tim što su bili dužni da ih hrane i odijevaju te da na kraju obuke daju učenicima po jedan komplet alata te struke, a za njih su morali garantovati njihovi srodnici.

Pored šegrta, postojala je u Kotoru još jedna kategorija stanovništva na najnižoj društvenoj ljestvici, sluge i sluškinje, koji su služili plemiće ili građane samo za hranu i odjeću, a samo ponekad dobijali nešto srebrnih groševa ili koji komad odjeće. Međutim, u većem broju notarskih unesaka pominju se robinje, kojima bi ponekad njihov gospodar darivao slobodu, dok se često prilikom sklapanja bračnih ugovora, uz precizno navedenu nevjestinsku spremu davala i robinjica.

Vlastela, pojedine crkve i slobodni građani imali su znatne zemljišne posjede u kotorskom gradskom Distriktu, koji je u posmatranom periodu zahvatao čitav bazen Kotorskorisanskog zaliva, zatim zaleđe Tivta, dio metohije crkve Sv. Arhangela Mihaila, pa plodnu župu Grbalj te oblasti Krtole i Lušticu, kao i područje Bijele i Kruševica, te konačno zapadni dio Njeguškog polja zvani Ledinac, kao i zaseoke Zalaze i Žanjev Do iznad Kotora.

Tokom iščitavanja originalnih notarskih unesaka o raznim vrstama prometa nekretninama, odnosno, o zemljišnim posjedima, javlja se čitav niz mikrolokality sa nazivima od kojih su se neki i do danas održali. Na osnovu podataka iz notarskih knjiga može se formirati neka vrsta katastra zemljišnih posjeda građana Kotora kao i povezati veće zemljišne cjeline, odnosno, čitavi seoski atari, što omogućava potpunije sagledavanje ekonomske moći pojedinih porodica.

S druge strane, Kotor je kao razvijena izvozno-uvozna luka širokog zaleđa još od veoma ranih vremena uživao određene povlastice u italijanskim jadranskim lukama oblasti Pulja, posebno u Bariu, gdje kotorski pomorci i trgovci njeisu plaćali taksu za sidrenje broda, odnosno, zakupninu za tržišni prostor. Kroz kotorsku luku išao je znatan protok roba, te je na osnovu podataka iz notarskih knjiga moguće obraditi mjerne i novčane jedinice u upotrebi na kotorskom tržištu, kao i vrste roba i plovnih sredstava kojima su robe bile transportovane u strane luke ili dopremane u kotorsku luku.¹¹

Kotor je u tom periodu imao veliku ekonomsku moć koja se ogledala u izgledu i uređenju kotorskih kuća za koje je bilo karakteristično da su građene i razvijane po vertikalni. U prizemlju kuće bili su smješteni magacini ili radionice, na prvom spratu je bio dnevni boravak, na drugom prostorije za spavanje, a u potkrovlju se nalazila kuhinja sa otvorenim ognjištem. Ovako izdiferencirane prostorije, po svojoj namjeni i spratnosti, bile su opremljene krajnje funkcionalnim mobilijarom, kojeg su izrađivali domaći majstori drvodjelci. Mobilijar se najčešće sastojao od stolica, stolova, klupa, kreveta i škrinja. Vrlo je teško zamisliti izgled srednjovjekovnog Kotora u XII i XIII vijeku i to iz više razloga. Ne samo da nedostaje arhivska građa tog perioda, već je pod negativnim uticajem zemljotresa koji su u XVI i XVII vijeku rušili čak i do dvije trećine zgrada u gradu, potpuno izmijenjena urbana struktura, a s druge strane, upravo je taj rani urbani organizam bio formiran dobrim dijelom od drvenih kuća, koje su imale ograničeno vrijeme trajanja. Bilo je i građanskih kuća od kamena sa drvenom viđenicom

¹¹ Ibidem.

(“vadrile”). Isto tako se često pominje gradnja većih kamenih objekata – kuća bogatih građana ili plemićkih palata, na mjestu ranijih drvenih kućica, uništenih potresima ili požarima.

Tokom XIII i XIV vijeka grad je počeo da dobija svoju prvobitnu urbanu fizionomiju, onaj karakteristični i naizgled nerazmrsivi splet uskih, krivudavih uličica i nepravilnih trgova, koji kao da se ne pokoravaju nikakvim zakonima građevinarstva, koji su stvarani spontano tokom vremena, zavisno od potreba i želja samih građana, ali bez ikakvih urbanističkih planova ili nacрта, po čemu se razlikuje od svih gradova na istočnoj jadranskoj obali. Brojni zemljotresi kasnijih vjekova znatno su poremetili i izmijenili ovu prvobitnu urbanu shemu, ali je ona ostala makar djelimično vidna ispod ili pored novije mreže, a djelimično sakrivena pod malternim oblogama XIX vijeka, koje su uklonjene tek nakon zemljotresa 1979. godine.

Tokom skoro četirivjekovne vladavine Venecije (1420 – 1797) glavna pažnja građevinara bila je usmjerena na rekonstrukciju i izgradnju bedema oko grada i brijega Sveti Ivan (San Giovanni), koji svojim perimetrom od oko 4,5 kilometra predstavljaju čudo fortifikacione tehnike na Mediteranu, a trebalo je da pretvore Kotor u moćni bastion protiv turskog prodiranja na Primorje, što je u krajnjoj liniji imalo za svrhu čuvanje mletačkih trgovačkih pomorskih puteva ka Levantu. Jedan broj palata gotičkog perioda ostao je sačuvan samo u pojedinim partijama pošto su bile krhke strukture i njeisu izdržale zemljotresne udare tokom XVI i XVII vijeka, pa su njihovi djelovi uklopljeni u kasnije barokne građevine ili zgrade građanske arhitekture XIX vijeka.¹²

Početakom XX vijeka nastavlja se dalja modernizacija stambenih jedinica nakon dovođenja vodovodnih cijevi sa izvorišta u Šišićima i izgradnje električne centrale kod izvora Gurdić, čime je omogućeno uvođenje odgovarajućih instalacija u zgrade. Tek poslije Drugog svjetskog rata počinju se ugrađivati kupatila sa bojlerima, da bi potpuna modernizacija stambenog fonda bila izvršena tokom obnove i revitalizacije poslije razornog zemljotresa iz 1979. godine.

Jedna od glavnih vrijednosti sa socio-kulturološkog stanovišta jeste briga za stanovništvo, stabilan i uravnotežen prirast, logično vezan za rast i razvoj područja, te otvorenost prema evropskim prostorima, vrijednostima i standardima. Dominantne i značajne društvene aktivnosti i djelovanja prepoznaju se kroz kolektivne oblike izražavanja, individualno djelovanje i rad institucija. Oblici društvenog života razvijani u kontinuitetu tokom prošlosti, danas predstavljaju bogatstvo izraženo u brojnim tradicionalnim manifestacijama i feštama.

Danas se nastavlja tradicija umjetničkog, zanatskog i raznovrsnog kulturnog stvaralaštva, zahvaljujući bogatoj kulturnoj baštini na ovom području. I u obrazovnom sistemu područja nastavlja se školovanje za tradicionalna zvanja i zanimanja, kao što su opšte i muzičko obrazovanje, oblast pomorstva, pojedine vrste zanata, a u novije vrijeme obrazuju se visokoškolski kadrovi za hotelijerstvo i turizam. Kotor je u svojoj dugoj istoriji, kao i u periodima svoje samostalnosti, imao svoje uspone i padove.

¹² Ibid.str.43.

U samom početku Mletačke vladavine, pominje se brodogradilište u Kotoru. Nalazilo se na mjestu današnje gradske kafane njenog parka i to sa desne strane ispred bastiona na rijeci Škurdi. Bastion je imao zasvođene otvore, u kojima su, po svoj prilici, bili izrađeni navozi da bi se galijska mogla izgrađivati za rđavog vremena.¹³

Vjekovima su periodi ekonomskog zamaha i razvoja bili vezani za pomorstvo. Pomorstvo je utisnulo snažan pečat i specifične karakteristike ljudima i naseljima Boke Kotorske. Pomorska trgovina i plovidbeni putevi vijekovima su otvarali vrata Boke prema drugim kulturama i civilizacijama. More i pomorstvo su za stanovnike Područja Kotora bili tradicionalna privredna grana i izvor prosperiteta i blagostanja.

Zahvaljujući pomorskoj djelatnosti, čiji je nosilac bilo preduzeće „Jugooceanija“, i preduzeća za promet naftom i naftnim derivatima „Jugopetrol“, tokom 80-ih godina prošlog vijeka, Kotor je bio među najrazvijenijim opštinama Crne Gore. To su bili veliki i uspješni privredni subjekti, sa velikim brojem zaposlenih. Tadašnji udio kotorske privrede u republički prihod bio je značajan i iznosio je 10-12 %. Privredu su karakterisala relativno velika preduzeća sa uspješnim poslovanjem i velikim brojem zaposlenih. Broj zaposlenih u Kotorskoj opštini kretao se oko 7000 radnika, od čega više od 5000 u privrednom i oko 1800 u društvenom sektoru, a 80% ukupnog prihoda u Opštini ostvarivali su „Jugopetrol“ i „Jugooceanija“. Pomorska kompanija „Jugooceanija“, osnovana 1954. godine, pored ekonomske i razvojne komponente, dala je puni doprinos nastavljanju pomorske tradicije.¹⁴

Krajem XIX vijeka Kotor je povezan kolskim putem sa Cetinjem, a 1901. godine, Boka željezničkom prugom uskog kolosjeka sa Sarajevom. I, kao što su prirodni i stvoreni resursi bili pretpostavka razvoju turizma Kotora i njegovog područja, tako je saobraćaj bio pretpostavka realizaciji putovanja vezanih za ove motive.

Osnivanje prvih turističkih organizacija vezuje se za početak masovnijih turističkih kretanja na ovom području, Prčanju i Morinju 1924. godine, Dobroti 1927. godine, Perastu 1928. godine itd. Na Području Kotora, 1930. godine, status turističkog mjesta imali su: Kotor, Risan, Perast, Dobrota, Muo, Prčanj i Škaljari. U Kotoru je 1935. godine osnovan „Jadranski fjord“ sa zadatkom unapređenja turističke ponude i njene promocije. Sadašnje stanje organizovanosti turizma u opštini Kotor ostvaruje se preko Lokalne turističke organizacije, kao oblika organizovanja subjekata turističke ponude i lokalne vlasti.

¹³ I. Stjepčević i R. Kovijanić, O pomorstvu Boke sredinom XV v., Godišnjak Pomorskog muzeja II, str.12.

¹⁴ Ministarstvo Kulture, „Biznis plan“, op.cit., str.44.

Razvoj turizma, ugostiteljskih i drugih usluga dobijaju sve više na značaju i uz trgovinsku djelatnost postaju opredjeljujući vidovi privredne djelatnosti. Porodični biznis i mala preduzeća, sa sezonskim radom, karakteristika su najvećeg broja preduzeća.

2.KULTURNE VRIJEDNOSTI STAROG GRADA

2.1.UNUTAR GRADSKIH ZIDINA, GRADSKI BEDMI I VRATA

BEDEMI GRADA

Bedemi Kotorske tvrđave predstavljali su jedan od glavnih motiva i razloga za upis ovog grada i njegovo kulturno-istorijskog područja na Listu svijetske prirodne i kulturne baštine UNESCO.Čitav kompleks tvrđave i bedema nije nastao odjednom,već se razvijao postepeno tokom vijekova.

Kotorski bedemi, u obliku u kome se vide danas, nastali su većinom u XVI i XVII vijeku. Mletačka vlast je pred opasnošću od Turaka, ojačavala ili zamjenjivala stare, srednjovijekovne, novim odbrambenim zidovima i bastionama, koji su odgovarali upotrebi vatrenog oružja. U okviru cijeline izdvajaju se: zidovi oko grada, zidovi oko brda, iznad grada, i tvrđava na vrhu brda. Srazmjerno dobro očuvani, u svojoj vrsti predstavljaju značajno graditeljsko dijelo.¹⁵

Ukupna dužina svih zidova premašuje četiri kilometra, debljina im varira od 2 do 16 metara, a visina doseže do 20 metara. Čitavo jezgro Kotora opasano je moćnim bedemima duž rijeke Škurde i duž morske obale do izvora Gurdić, tako da je pristup gradu bio nemoguć. Sadašnja Glavna, ili tačnije Morska vrata u ranije vrijeme su omogućavale pristup jedino s mora. Pristup u gradu s kopna je bio moguć jedino sa sjevera, kroz sijevertna vrata sa lančanim mostom preko rijeke Škurde koji je bio sagrađen 1540 godine, ili sa juga kroz Južna vrata gdje su ulaz čuvale četiri kapije: unutrašnja iz XVI vijeka, srednja iz XIII vijeka i spoljašnja sa lančanim mostom preko podmorskog izvora Gurdić.

Najstariji ostaci bedema očuvani su temeljnim partijama sjeveroistočnog ugla tvrđave. Od bedema iz perioda intezivne gradnje sačuvani su do danas vanjsko lice zida samo neki djelovi na sjeveru, pored rijeke Škurde, i na zapadu pored mora. Bedemi ovog perioda čine najvećim dijelom unutrašnje lice glavnog bedema na sjeveru i zapadu, pošto se od XV vijeka počelo upotrebljavati jače vatreno oružje, bilo je potrebno ojačati dotadašnje bedeme građenjem novog zida ispred starijih zidova i ispunjavanjem nastalog međuprostora zemljom i kamenjem. Kao zaštita Južnih vrata sagrađen je veliki okrugli bastion Gurdić. Još su pojačavani bedemi prema moru, sa dva manja bastiona Valier i Korner. Posebno su početkom XVI vijeka pojačavani bedemi na sjeveru, sa bastionom Riva i Bembo.

¹⁵Ilija Nikolic., “12 Vijekova Bokeljske mornarica,“Monografija”,Beograd,1972.,str.79.

Na istoku i jugu bedemi se penju uz strme litice brda Sveti Ivan do vrha gdje je na položaju predpostavljene ilirske „gradine“ bila izgrađena snažna samostalna tvrđava Kaštel. Na istočnom sektoru bedema interesantan je i kompleks takozvane Male tvrđave sa kulom Kontarini iz XV vijeka, građenom da brani mala ispadna vrata prema selu Špiljari i pješačkom putu za unutrašnjost, nekada jedinim vezom Crne Gore sa morem na ovom području.¹⁶

Bedemi su građeni i pregrađivani u dužem vremenskom rasponu od XII do XVIII vijeka, određene pregradnje vršene su i u XIX vijeku u vrijeme austriške okupacije Kotora. Kotor je jedan od rijetkih gradova u kome je u potpunosti očuvan kompletan pojas, uprkos ratnim razaranjima ili zemljotresima.

Slika 1: Bedemi grada Kotora¹⁷

¹⁶ Jovan J.Martinović.,op.cit.,str.19.

¹⁷ www.kotor.biz (14.02.2016. 15:00)

Najstarije evidentirana građevina unutar grada je bazilika iz 6 vijeka pronađena ispod današnje crkve Marije Kolodete. Početkom IX vijeka grad dobija svog zaštitnika sv. Trifuna kome se 809 posvećuje memorijalna crkva.

Intezivnija urbanistička izgradnja može se pratiti tek od XII vijeka. Tada se podiže nova velika katedrala (1166), pa zatim brojne romaničke crkve Sv. Luka (1195), Marija Koledata (1221), Sv. Ana (početak XIII vijeka), Sv. Pavle (1263), i još neke nesačuvane crkve. Od gotičkih građevina ističe se palata Buća i Bizanti kao brojni ostaci arhitektonske skulpture-portali, trifore, before i drugi reljefni ukrasi.¹⁸

Među zanatlijama su zapaženi zlatari, čiji su proizvodi bili nadaleko poznati. U XIII i XIV vijeku, u Kotoru djeluje skupina slikara, poznati kao "pictories graeci". Pisani izvori pominju Nikolu i Manojla početkom a Georgija krajem 14 vijeka. Jedan od najvećih slikara u Kotora je Lovra Marinova Dobričevića kome se pripisuju divna djela.

U baroknom stilu podiže se više crkava (Sv. Josip, Gospa os Anđela, Sv. Duh), palata (Pima, Grubonja, Grgurina) i građanskih kuća, dok su brojni objekti, sakralni i profani, bili barokizirani. Potrebe za slikarskim i skulpturskim djelima su se, uglavnom zadovoljavale importom iz Venecije. U gradu djeluje tek poneki domaći majstor, kao fra Deziderio Kotoranin, ili strain, poput Fraćeska Kabjanke, mletačkog skulptora, koji je početkom XVIII vijeka ostvario svoja najbolja djela upravo u Kotoru.¹⁹

Posljednji veći građevinski zahvati unutar grada su se dešavali za vrijeme Austro-Ugraske, krajem XIX i početkom XX vijeka.

MORSKA GLAVNA VRATA

Pristup Kotoru sa zapada bio je moguć samo brodom, jer nije bilo duž obalnog puta ispred bedema, tu se nalazilo pristanište koje se zvalo Marina ili ređe Riva. Prvobitna Morska vrata su bila južno od sadašnjih vrata. Starija vrata bila su bez ikakvog ukrasa ili natpisa, sa masovnim okvirom i lukom gotičkog stila. Smatra se da su ova vrata bila oštećena i potonula u nekom jačem zemljotresu, pa su bila obuhvaćena novim zidovima bastiona Valier, da bi kasnije bila probijena nova sadašnja Morska vrata. Morska vrata su 1555 godine dobile bogatu dekoraciju renesanskog-baroknog stila, kamene blokove oko luka vrata i takve stubove koje nose široki arhivar na kome je bila postavljena ploča sa mletačkim krilatim lavom svetog Marka, a sa strane su imala inicijale. Ovako ukrašena vrata su izgledala sve do 1897 godine kada je Austrija poštujući prethodne dekoracije Mletačke vladavine u spomen svoje stogodišnjice od svoje prve okupacije Kotora, postavila svoju dekoraciju iznad okvir sa austrijskim državnim grbom-

¹⁸ Rajko Vujičić., Spomenici kulture Crne Gore, Republički zavod za zaštitu spomenika kulture, Cetinje, 2002., str. 196.

¹⁹ Ibid., str. 197.

dvoglavim orlom sa carskom krunom i žezlom. Okvir sa strana je podržavala dva grifona, mitološka čudovišta sa lavljim trupom i orlovskim glavama i krilima.

Na ranijoj završnoj gredi bila je latinskim siglami ispisana godina 1814. (MDCCXIV), kada je Austrija po odluci Bečkog kongresa ponovo dobila Kotor, a ispod toga klasična latinska maksima: *Invicta Regnorum Fundamentum* (Pravda je temelj država).²⁰

Nakon oslobođenja Kotora u II svjetskom ratu Marta 1945 godine grupa građana Kotora je polomila raljef Mletačkog lava, kao i grifone sa austriskog ukrasnog dijela. Mjesto toga je postavljena je prosta kamena ploča sa petokrakom i datumom oslobođenja Kotora 21.XI.1944. Austrijski grb je otučen a umjesti njega je preklasan grb Demokratske Federativne Jugoslavije. Zatim je uklesana floskula koja se pripisuje Josipu Brozu "Tuđe Nećemo Svoje Nedamo".

SJEVERNA GRADSKA VRATA

Na sjevernom dijelu bedema uz rijeku Škurdu su vrata, koja su jedina suvozemna veza prema području Tabačine, gdje su se nalazili bašte i vrtovi građana Kotora. Rijeka Škurda izvire iz brda Pestingrad u dva kraka, sa mnoštvo izvora. Južni krak rijeke teče pored sjevernog dijela bedema i čine vodenu prepreku za osvajače. Preko ovog kanala bio je sagrađen kameni most koji nije dopirao do vrata, već je jedan njegov dio izrađen od drveta i podizao se kao lančani most, prekidajući tako svaku vezu grada sa kopnom

Sjeverna vrata su manja od Morskih vrata, na kojima je prikazana neka imaginarna tvrđava i krilati lav svetog Marka sa zatvorenom knjigom. Ispod toga se nalaze okviri sa tri otučena grba, kao i dva latinska natpisa na kojima piše da je 15. Avgusta 1539 godine odbijena Turska flota i da su ova vrata bila sagrađena 25. Mart 1540 godine.

JUŽNA VRATA GRADA

Južna vrata su smještena ispod strme litice brda Sveti Ivan, a nad podmorskim izvorom Gurdić, koja su se još i zvala vrata od Šuranja ili od Gurdića. I ova vrata predstavljaju jedinu komunikaciju grada prema jugu. Ovaj ulaz nije imao samo jednu kapiju kao ostala dva ulaza ,već tri pojasa kapija iz raznih perioda gradnje. Spoljni ulaz se sastoji od visokog zida i dva četvrtasta masivna stuba sa završecima poputprevrnute piramide, na gornjem dijelu stubova su lanci za podizanje pokretnog mosta. Srednju kapiju čini dio starog gradskog zida i vrata romaničkog srpastog luka XIII vijeka. Unutrašnji pojas su vrata u visokom zidu koji se nastavlja na bastion Gurdić. Vrata imaju kao ukras polustubove i luk.

²⁰Jovan J.Martinovic.,op.cit.,str. 27.

Uz južna vrata i lančani most preko izvora Gurdić vezan je pojam crkve svete Marije od mosta ili od Gurdića, koja se pominje u najstarijoj sačuvanoj notarskoj knjizi Kotor iz 1326-1337. godine, a kojoj je 1360. godine pridodata kapela svete Lucije, pa je tako nastalo zajedničko ime. Uz ovu crkvu postojao je ženski pustinjački samostan, koji je već krajem XVI vijeka porušen, a sama crkva krajem XVII vijeka zatvorena za bogoslužje.²¹

Na Južna vrata nastavlja se niski bedem koji se savija i sjeda na ostatke crkve i samostana svetog Franje na Šuranju, porušenih po nalogu mletačkih vlasti.

2.3. UNUTAR GRADSKIH ZIDINA

2.3.1. CRKVE

KATEDRALA SVETOG TRIPUNA

Spomenik romanske arhitekture na Jadranu predstavlja kotorska katedrala svetog Tripuna, podignuta u XII vijeku. Prema kazivanju vizantijskog cara Konstatina Porfirogenita, izgrađena je na ostacima ranijeg hrama s početka IX vijeka. Katedrala se gradila više decenija za godinu njene izgradnje uzima se 1166 godina o čemu postoji pisano svjedočanstvo. Crkva je građena kao trobojna bazilika, čiji je centralni brod duplo širi od dva bočna, a između njih su postavljeni stupci i stubovi s korinskim kapitelima. Karakteristika nove katedrale su bili vitki romanički zvonici, sa piramidalnim kamenim krovovima povezani ravnim tarasom. Unutrašnjost je bila oslikana freskama, koju su radili "grčki slikari". Katedrala je izgrađena u romaničkom stilu, sa elementima vizantijske arhitekture. Njen izgled se kroz vijekove mijenjao, najčešće zbog čestih zemljotresa, od kojih su najači bili iz: 1537, 1563, 1667, i 1979. Katedrala je poslije svakog zemljotresa vrlo brzo rekonstruisana. Tokom obnova uvedeni su elementi arhitekture i uređenja u duhu i ukusu vremena u kojima su te obnove izvođene.

Katedrala je poznata po velikom broju dragocijenosti od kojih su neke smještene u samoj katedrali a neke u njenoj riznici. "Zlatna pala" na glavnom oltaru je rad grupe kotorskih zlatara, rađena 1440. godine, ciborijum iz XIV vijeka, kamena Pieta nordijskog porijekla, obojeni kip Vinka Fererskog, četiri kamena oltar iz XVIII vijeka, reljef Bogorodice sa Hristom, srebrnopozlaćena pala-remekdjelo kotorskog srednjvjekovnog zlatara.

Pored značajnih umjetničkih dijela kotorskih zlatara u riznici Katedrale, rađenih od XIV do XIX vijeka, od kojih je dio srebra za Ukras Moćnika pretopljenu novac koji su kovale trupe Napoleonovog generala J. Gotjea, opsađene u Kotoru u jesen 1813 godine, u maloj pinakoteki čuvaju se djela domaćih slikara Lovra Marinova Dobričevića iz XV vijeka i Tripa Kokolja iz XVII vijeka, kao i slike Điolama di Santakroće, Jakopa de Ponte zvanog Basano, Đuzepe

²¹ Ibid., str.35.

Diamantinića, Đan Batiste Salvija zvanog Sasoferato, Mihaela Nordlingera i dav rada Ticijanove škole.²²

Katedrala je oduvijek izazivala divljenje, kako kod mještana tako i kod putnika koji bi stizali u ove krajeve, a danas predstavlja isto tako veliku senzaciju. Kotorske zanatlije su se trudile da je što bolje ukarse i poklanjali su katedrali djela od velike vrijednosti a time punili njenu riznicu, koja je jedna od najbogatijih na ovim prostorima.

Slika 2: Katedrala Svetog Tripuna

²² Ibid.,str.57.

²³ www.kotor.biz.com (25.02.201615:00)

CRKVA SVETE MARIJE

Neposredno uz sjeverna vrata grada nalazi se jedna od šest romanička crkava sačuvanih u gradu a to je crkva svete Marije od rijeke u narodu zvana crkva blažene Ozane.

Tokom sanacije crkve od posledica zemljotresa 1979. godine arheološka istraživanjima ustanovilo se da se pod temeljem sadašnje crkve na dubini od oko 1,5 metara od poda, nalaze ostaci veće trobrodne starohrišćanske bazilike. Na podu je sačuvan donji dio krstolikog bazena.

Bezen je ustvari uređaj za krštavanje odraslih polivanjem, pa se čitav apsidalni prostor sjevernog broda te bazilika može smatrati za baptisterij-krstionicu iz ranohrišćanskog perioda. Kako je isključiva prerogative za krštavanje u to doba imao episkop, zaključuje se da je u toj bazilici bilo i njegovo sjedište-katedra, odnosno, da je ova drevna crkva u stvari najranija katedrala Kotora.²⁴

Ova bazilika tokom preromaničkog perioda IX-XI vijeka dobila novi kameni namještaj, ukrašen motivima pletera i stilizovanih ptica na jednom takvom fragment uklesano je ime nekog Johanesa sa suprugom, pa se pretpostavlja da je on ktitor tog preuređenja.

Tokom vijekova crkva je doživjela znatne pomjene: uz sjevernu fasadu prizidana je u XV vijeku kapela svetog Ivana, spojena širokim lučnim otvorima sa crkvom, a krajem XVIII vijeka dograđenje zvonik, naslonjen sa istočne strane na tu kapelu i sakristiju. Takođe su djelimično ili bili sagrađeni zazidani stari i otvoreni novi, barokizirani prozori, a vrlo dekorativni lukovi i rebra svodova od crvenkastog kamena presvučeni sa malterom, dok je originalni pod sa nadgrobni pločama grobnica kotorske vlastele.²⁵

Nakon zemljotresa 1979. godine rekonstruisan je originalni pod od kamenih ploča i originalnih romanički prozora. Freske najkvalitetnijih monumentalnog stila dotiraju u prvu trećinu XIV vijeka, to su djela rada domaćih, tkz. "grčkih slikara". Ulazna vrata su bila ukrašena bronzanim reljefima kotorskog umjetnika Vasko Lipovac, tu su prikazane scene iz života kotorske svetiteljke, blažene Ozane iz XVI vijeka, čiji se mošti čuvaju u srebrnom sarkofagu.

²⁴ Ibid.,str59.

²⁵ Ibid.,str.60.

26

Slika 3: crkva Svete Marije od rijeke

CRKVA SVETOG LUKE

Najstariji hram iz pomenute grupe podignut je krajem XII vijeka. Crkva je posvećena apostolu i jevanđelisti Luki, koji je prvi naslikao lik Bogorodice. Građena je po obliku jednobrodne bazilike, na srednjem dijelu se uzdiže kupola. Sagrađio je 1195 godine kotorski velikaš Mavro, sin Andreje Kacafrangi. Do sredine XVII vijeka crkva je bila u rukama katolika, a tada je predata na upotrebu pravoslavnim žiteljima Kotora. Jako je skromnih dimenzija, što je u skladu sa vremenom kad je rađena. Bila je više puta preuređivana.

Postokji indicacija da je već 1368 godine rađeno na promjeni lukova i svodova koji nose krov i kupolu a imaju gotički karakter za razliku od romanički osmišljenog sklopa građevine i posebno njene glavne fasade. Kasnije, najvjerovatnije 1747 godine kada je uz dio sjeverne fasade prigradena kapela svetog Spiridona, crkva je svedena pod jedan krov od kupa kanalice pa je izgledalo da kupola izrasta iz samog krova, bez ikakvog podnožja.²⁷

Nakon zemljotresa 1979 godine crkva je vraćena u stanje najpribližnije originalnom izgledu. Postavljen je originalni krov pokriven olovim, tako je prekrivena i kupola, za

²⁶ www.pfotomontenegro.me (25.06. 2016. 16:00)

²⁷ Ibid.,str.64.

koju je po tragovima ustanovljeno da je tambur počivao na kockastom postolju. Izvršeno je zazidavanje naknadno probijenih prozora, čime su fasade dovedene u prvobitno stanje. Obimni radovi izvedeni su i u unutrašnjosti crkve. Kako su u crkvi 1971 godine otkrivene dragocijene freske i tokom ovih radova otkrivene su sve površine po živopisom koje svjedoče veličanstvenosti oslikanog prostora ove crkve u izvornom obliku.

Slika 4: crkva Svetog Luke

CRKVA SVETE ANE

Crkva je smještena u istočnom dijelu grada blizu južnih vrata. Nju karakteriše raznovrsnost svetaca kojima je bila posvećena: najpre Svetom Martinu, zatim Svetoj Venerandi , a danas svetoj Ani.

Crkva je jednobrodna građevina sa kupolom, koja je tokom vremena imala mnogo izmjena.

²⁸ www.androidvodic.com (05.03.2016. 16:10)

Izvorno je riješena kao jednobroda građevina sa polukružnom apsidom. Zasvedeni naos bio je pilastrima raščlanjen kao jednobrodna građevina sa polukružnom apsidom. Zasvedeni naos bio je pilastrima raščlanjen na tri traveja. Nad srednjim je podignuta kupola, osmostranog tambura, na kubičom postolju. U poprečnom pravcu kupola je ležala preko ojačavajućih lukova.²⁹

Na istočnom i južnom zidu otkrivene su freske, koje prikazuju svetu Katarinu i svetog Martina, sa natpisima na našem narodnom jeziku „ Sveti Martine, moli za rabu tvoju Marušu“ to je bio najstariji natpis na narodnom jeziku na primorju. Utvrđeno je da je freske radio kotorski umjetnik Lovr Marinov Dobričevića.

Po svim karakteristikama zrele romanike koje se ogledaju u primjeni dvobojnog kamena za zidanje, zatim srpastih lukova, slijepih arkadica, kamenih ploča za krovni pokrivač i ostalog, ova sakralna građevina svakako je nastala u vremenu između nastanka crkve svetog Luke i svete Marije od rijeke, odnosno između 1195. i 1221. godine, dakle na samom prelomu XII u XIII vijeka.³⁰

Slika 5: crkva Svete Ane

²⁹ Svetislav Vučenović, „Graditeljstvo Kotor“, Pomorski muzej Crne Gore, Kotor, 2012., str. 114.

³⁰ Ibid., str. 70.

³¹ www.montenegrina.net (07.03.2011 17:00)

CRKVA SVETOG MIHAILA

Crkva je jedna od šest romaničkih crkava, pominje se prvi put 1116. godine nalazi se na središnjem dijelu Starog grada.

Crkva je podignuta na ruševinama starijeg sakralnog kompleksa, koji je obuhvatao dvije faze: prvu- ranovizantijsku baziliku i drugu- crkvu iz ranog srednjeg vijeka. Ova druga crkva posvećena istom patronu, pominje se u XII vijeku. Jednobrodna je građevina sa polukružnom apsidom. Naos je pokriven prelomljenim svodom, koji je ojačavajućim lukonima izdjeljen na četiri uska traveja. Prema tehnici zidanja, gotičkom obliku svoda, proporciji fasade sa monoforom prelomljenog luka, dosadašnji istraživači crkvu su datirali u XIV vijeku.³²

Freske drugog sloja vezane za postojeću građevinu prekrivaju istočni zid sa apsidom. Pored dekorativnih detalja tu su predstave Deizisa, Blagovijesti na trijumfalnom luku, Vaznesenja Hristovog u tjemenu, nekoliko svetitelja u nižim zonama među kojima je i Sveti Tripun sa modelom grada Kotora u ruci. Pomenute freske potiču iz prve polovine XV vijeka. U spoljne zidove ugrađeno je nekoliko spolija s preromaničkim reljefnim prikazima i natpisima, koji su u toku sanacionih i restauratorskih radova na objektu zamijenjeni kopijama, dok su originali sa drugom kamenom plastikom pohranjeni u crkvi.

33

Slika 6: Crkva Svetog Mihaila

³² Svetislav Vučenović., op.cit., str.115.

³³ www.tokotor.me (08.03.2011. 16:00)

CRKVA SVETOG PAVLA

Crkva Sv. Pavla nalazi se iza katedrale Sv. Tripuna, u podnožju brda S. Ivan. Građevina je sasvim zaklonjena od pogleda prolaznika jednim visokim zidom s romano-gotičkim portalom, čiji okvir ima motiv tordiranog užeta i „žioke na raboš“.³⁴

Crkvu je sagradio kotorski građanin Pavle Bari sa suprugom 1263. Godine. Uz crkvu je uspostavljen najpre muški a kasnije ženski samostan u kome je okončala život kotorska svetiteljka, blažena Ozana. Kako je građevina smještena na izdignutom dijelu iznad ulice do nje se dolazilo dvokrakim stepeništem ispod koga je polukružno zasvedeni prostor „akrosolij“ sa sarkofagom za koji postoji indicija da je to grob ktitora crkve Pavla Barija i njegove žene Dobre.

Crkva je i doba baroka pretrpjela bitne izmjene. Dužina prvobitne crkve poslužila je kao širina nove, mnogo veće građevine, orijentisane sjever-jug. Kasnije je bila pretvorena u stambeni objekat a služila je i raznim drugim civilnim namjenama.

Slika 7: Crkva Svetog Pavla

³⁴Rajko Vujičić., op.cit.,str.215.

³⁵www.skalaradio.com (08.03.2018 17:00)

2.2.2. PALATE

PALATE-PALATA BIZANTI

Palata Bizanti leži u zapadnom dijelu urbanog jezga Kotora. Palata je iz romaničkog i gotičkog perioda. Palata je pretrpjela veliku štetu za vrijeme zemljotresa 1667. Godine, nakon toga je tadašnji vlasnik Nikola Bizanti izveo barokizaciju enterijera, postavio je porodični grb sa svojim inicijalima i godinama gradnje. Elementi palate odlike su zrelog baroknog stila, posebno u obradi portala i prozora, zatim bunaru sa porodičnim grbom, stepenište na čijem su stubiću uklesani lavovi iz porodičnog grba Bizantija.

Uređenje dvorišta definisano je oko 1691. godine postavljanjem kipa mletačkog providura Kotora Pietra Duoda u prirodnoj veličini, i odjeći toga doba, sa čipkanom žabom i kratkim pantalonama uz koje idu svilene čarape, ali sa vojničkom kacigom kraj nogu. Ovaj pekrasni kip, jedinstven u vajarstvu svog doba pošto je prikazivao civilnu osobu, poznat kod naroda Kotora kao "Bižanto", stajao je u dvorištu palate sve do februara 1945. godine.³⁶

Palata se dogradnjom širila prema južnoj strani, tako da je u njen sklop ušla i susjedna crkva Sv. Nikole, iz 14 vijeka, koja je nekad bila sjedište kotorskih pomoraca.³⁷

Slika8: palata Bizanti

³⁶Jovan J. Martinović.,op.cit.,str.85.

³⁷Ibid.,str.200.

³⁸www.androidvidović.com(13.03.2016 12:00)

PALATA BESKUĆA

Palata Beskuća poznata pod imenom Stari sud nalazi se u zapadnom dijelu urbanog dijela Kotora. Građevina je nastala 1776. godine, prema datumu uklesanom na portalu. Palata nije imala ukrasa, čak je bila bez uobičajnih profilisanih okvira vrata i prozora, ugrađen je lijepi gotički portal remek dijelo cvijetne gotike. U dubokom dijelu reljefa palate izgrađenje je bogati ukrašeni grb porodice Bizanti, ne čijem je štitu predstavljen lav na horizontalnoj gredi.

Palata je pripadala rodu Beskuća, porodica koja se uzdigla krajem XVIII vijeka, obogativši se kroz pomorsku trgovinu.

Porodica tada je dobila i plemstvo, a u porodičnom grbu je zmija omotana oko stabla, koja u ustima drži dijete dok deviza glasi: "Si dues cum nobis, quis contra nos." Porodična legenda kaže da je konte Jozo Beskuća čak htio da postane vlasnik ravno stotinu kuća i palata u Boki, pa da onda promjeni prezime u "Stokuća", ali mu to nije uspjelo pošto je krajem XVIII vijeka nastupio smutni period propasti Venecije i Napoleonovih ratova.³⁹

Nakon nestanka porodice Beskuća početkom XIX vijeka, palata je postala vlasništvo opštine Kotor i tu je austrijska valast smjestila kotorski Sreski sud u kome su se čuvale knjige kotorskih notara, jedna od najdragocjenijih zbirki istorijskog arhiva.

Slika 9: Palata Beskuća

³⁹ Ibid., str. 88.

⁴⁰ www.kotor.biz (13.03.2016 16:00)

PALATA BUĆA

Na manjem kotorskom trgu, poznat kao “Trg od Brašna” primjećuju se ostaci palate čuvene kotorske porodice Buća. Palata zauzima skoro čitavu zapadnu stranu trga. Palata je pripadala najčuvenijoj kotorskoj porodici Buća, iz koje potiču velike tri historijske ličnosti: Trifuna Mihailovog, značajnog privrednika i finansijera, poslanika srpskog kralja Milutinana na dvoru pape u Avinjonu, zatim Nikolu Petrovakoji je bio zapovijednik kotorskih oklopnika u vojsci cara Dušana Silnog u bitki kod Velbužda 1330. Godine.

Ona je više puta prepravljena i dograđivana, pri čemu je izgubila stilsku čistotu, ali je dobila na slojevitosti.

Danas se sastoji od tri građevinska dijela različitih visina. Najstariji sloj je romanogotički u prizemlju (rani XIV vijek), dok su dva sprata s nizom bifora i trifora, zazidanih u nekoj od brojnih adaptacija, u duhu zrele gotike. Nad centralnim dijelom nadograđen je i treći sprat, ali taj dio, kao i obnovljeni južni trakt, nema posebnih stilskih vrijednosti. Na fasadi se vide ostaci više grbova porodice Buća (stilizovani ljiljanov cvijet), te grb kasnijih vlasnika Paskvali (sa patkom u centralnom djelu).⁴¹

Slika 10: Palata Buća

⁴¹Rajko Vujičić.,op.cit.,str.201.

⁴²www.kotor.biz (15.03.2016 17:00)

PALATA PIMA

Palata Pima se nalazi na malom trgu, između glavnih gradskih vrata i katedrale. Pripadala je istoimenoj kotorskoj porodici, od brojnih članova te porodice najpoznatiji je bio humanistički pjesnik Bernard.

Palata je građena krajem XVII vijeka, poslije velikog zemljotresa 1667. godine, nosi odlike baroknog stila, sa dugačkim balkonom na dvanaest konzola na drugom spratu, osjeća se prisustvo renesansnog duha. Ustanovljeno je da je uz istočnu fasadu palate prolazila trasa jedne srednjovjekovne gradske ulice, kasnije je pregrađena novim zdanjima. U zadnjem dijelu palate nalaze se ostaci ranijih zidova sa otvorima prozora iz romaničkog i gotičkog perioda, uklopljen u novije barokne zidove, to se može vidjeti u malom unutrašnjem dvorištu.

Za potrebe otvaranja i Nautičke škole u palati Pima, bila su nadzidana još dva sprata, bogato barokno oblikovana, sa kamenim balustradama balkona i stepeništa i ukrašenim umivaonikom na spratu.

Slika 11: Palata Pima

⁴³ www.skalaradio.com (16.03.2016 20:00)

PALATA DRAGO

Palata se nalazi u sjeveroistočnom uglu trga pred katedralom svetog Tripuna, pripadala je znamenitom kotorskom rodu Drago. Grb porodice Drago, zeleni zmaj na zlatnom polju, uklesan je na više mjesta nad portalima i prozorima palate.

Sastoji se iz dva krila, od kojih je južno, ono prema katedrali, uglavnom sačuvalo odlike zrele gotike – bifore, trifore, reljefne timpanone, nekoliko porodičnih grbova sa zmajem kao osnovnim simbolom i druge stilske elemente. Neki od konstruktivno-dekorativnih detalja, poput spratne trifore na istočnoj fasadi, rekonstruisani su prema nađenim podacima u najnovije vrijeme.

Posebno lijepo su skulpturisane konzole u zasvođenom prolazu ispod palate. To su, u stvari, polukapiteli sa floralnim ukrasima, glavama anđela i porodičnim grbovima, sve izvedeno u poludubokom reljefu u maniru zrele gotike XV. vijeka, kada je palata bila sazidana.⁴⁴

Tu se može vidjeti raskošno uređeno zapadno krilo palate. U palati je posebno pažnja posvećena enterijeru i to “gotičkoj” sali na drugom spratu sa drvenom tavanicom sa lepezasto raspoređenim profilisanim gredama. Novije krilo palate koje je usmjereno prema trgu, iz doba baroka, vrata balkona su drugog sprata su lijepo klesanim gotičkim frontom preuzetim sa starijeg dijela palate. Nakon nestanka porodice Drago početkom XIX vijeka palata je pripadala gradskoj opštini i služila kao zabavište, nešto prije zemljotresa pretvorena je u stanove. U zemljotresu je bila teže oštećena pa je restaurirana i sada je tu smješten Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture.

45

Slika 12: Palata Drago

⁴⁴ Rajko Vujić., op.cit., str.206.

⁴⁵ www.letoucrnojgori.com (16.03.2016, 20:30)

PALATA VRAKJEN

Južno od Kotorske katedrale, na maloj pjaci nalazi se palata Vrakjen. Sadašnja jednospratna građevina je zrele barokne arhitekture druge polovine XVIII vijeka. Barkono profilisani kameni okviri prozora i vrata, nad glavnim portalom anđeli nose raskošni kameni barokni okvir sa pordičnim grbom gdje je prikazana vrana na zlatnoj gredi. Pored istočnog dijela palate koji ima samo prizemlje i sprat, na zapadnom djelu je prigradeno stepenište i sprat za poslugu.

Ova palata je sačuvala kompletan enterijer iz vremena nastanka.

U holu na prvom spratu joj stoji podni mozaik i teraco, a iz njega vode u bočne prostorije originalna unutrašnja vrata sa sačuvanim bravama i okvirima, rađeni u tehnici intarzije od nekoliko vrsta drveta. Iznad zasvođenog uličnog prolaza bila je postavljena jedina u Kotoru sačuvana kućna kapela, nažalost nedavno pretvorena u kuhinju.⁴⁶

Postojala je ideja da se u ovoj palati smjesti Muzej grada Kotora, sa zbirkama koje bi prikazivale istorijski razvoj grada.

47

Slika 13: Plata Vrakjen

⁴⁶Jovan J. Martinović.,op.cit.,str.88.

⁴⁷www.kotor.biz (18.03.2016, 15:00)

PALATA GRGURINA

Palata Grgurina je smještena na trgu Kotora koji zauzima središnji dio, leži na manjem trgu koji se naziva Pjaca od Muzaja. Palata je pripadala plemićkoj porodici Grgurina koja se doselila u Kotor iz Kopra.

Građevina predstavlja tipičan primjer zrelog baroka simetrična kompozicija glavne fasade s naglaskom na vertikalnoj osi, na kojoj dominiraju balkoni, profilisani portal i svečani ulaz. Građena je lijepo klesanim kvaderima korčulanskog kamena. Konzole, balusteri, profilisani nadvrtnici i drugi elementi su kao obrađen građevinski materijal dopremani sa Korčule.⁴⁸

Posebno je interesantan originalno sačuvani raspored prostorija na spratovima, po principu preuzetom iz Venecije, koji glasi: „La casa d un paron- quatro stanze ed un salon“ (Kuća jednog gospoara ima četiri sobe i jedan salon), što je u slučaju palate Grgurina dosljedno sprovedeno.⁴⁹

Enterijer palate je dragocijen, sa drvenim tavanicama koje podržavaju profilisane grede, zatim podovi od kamenih ploča crvene i bijele boje slaganih poput šahovske table. Na sjevernoj strani se nalazi prostrana terasa sa lođom, tu je barokno koncipirani vrt zatim na terasi je uzidan grb porodice Grgurina koji na štitu ima kozu simbol grada Kopra kao uspomena na porijeklo te porodice. Danas je u palati Grgurina smješten Pomorski muzej Crne Gore sa zanimljivim zbirkama.

Slika14: Palata Grgurina

⁴⁸Rajko Vujičić.,op.cit.,str.205.

⁴⁹Jovan J. Martinović.,op.cit.,str.104.

⁵⁰www.kotor.biz (18.03.2016, 16:00)

PALATA GRUBONJA

Palata se nalazi blizu Sjevernih gradskih vrata. Uz sjevernu fasadu počinje se penjati prema djelu zvanom Krepis, uz obronke brijega Sveti Ivan gdje je ulica oivičena s jedne i s druge strane stepenicama.

Iznad ulaza u gornji dio tvrđave prebačen je preko ove ulice barokni luk od opeke sa volutama, na kome je postavljen medaljon sa likom krilatog lava svetog Marka i godinom izgradnje: 1760, te latinskim natpisom koji kaže da se u tom kvartu grada (regia) nalaze magazine sa hranom (munitae rupis).⁵¹

Palata Grubonja u današnjem obliku potiče iz XVI vijeka sačuvala je odlike renesanse u obradi profilacije prozora, pragove nose konzolice sa lavljim glavama na prvom spratu. Ova palata je bila trošna i sklona padu pa je 1955 godine pregrađena iz temelja kamen po kamen.

Na glavnoj fasadi između prozora prvog sprata, ugrađena je reljefna ploča sa gotičkim Hristovim monogramom: HIS, a ispod nje reljef sa prekrštenim mtvačkim kostima i lubanjom, koja se kroz oči provlače zmije, a okolo puze miš, gušter i kornjača. Smatra se da je to amblem stare gradske apoteke, koja se kao institucija prvi put pominje u spisima notarske knjige 1326.godine, i već po tome spada među najstarije gradske apoteke u Evropi poslije Italije.⁵²

U Kotoru su radila tri gradska ljekara: internista, hirurg i zubar koji je istovremeno bio i brijač, uz njih je još bio i apotekar. Gradske ljekare i apotekere biralo je na zajedničkim sjednicama Veliko i Malo Vijeće opštine sve do kraja XVII vijeka. Dio zdravstvenog osoblja je pretežno dolazilo iz Italije.

⁵¹ibid.,str.107.

⁵²Ibid.,str.108.

3. TRADICIJA GRADA KOTORA

Oko dvije hiljade godina njegove istorije ostavile su tragove u svakom kamenu njegovih zgrada, kula i zidina, na umjetničkim slikama, freskama, u zapisima na kamenu i papiru i njegovim uskim ulicama. Kao rijetko gdje, u Kotoru su sačuvani tragovi minulih epoha. Zbog jedinstvene mješavine različitih kulturnih uticaja Kotor je 1979. godine upisan u spisak svjetske kulturne baštine pod zaštitom UNESCO-a.

Na svakom koraku osjetićete da se nastavlja vjekovna tradicija grada koji je uvijek znao da posjetioce srdačno dočeka, ugosti, zabavi, ali i zanese magijom svojih isprepletanih uskih ulica i trgova, starih zgrada, crkava, zidina...

Proslava svetog Tripuna

Tripundan je najznačajnija religijska svečanost u Boki, koja se održava još od IX vijeka, a vezana je za kult svetog Tripuna, koji je umro mučeničkom smrću u vrijeme rimskog cara Decija, u trećem vijeku. Kult svetog Tripuna je veoma snažan u Kotoru, Boki i Bariju, a dao je posebno obilježje Kotoru. Mošti svetog Tripuna donesene su u Kotor 809. godine, pa ovaj grad dobija svete mošti prije Dubrovnika, Zadra i Barija. Predanje govori da je Kotorska mornarica učestvovala u dočeku broda sa moštima sveca, 13. januara 809. godine, a njeno učešće u proslavi zadržalo se do danas. Kotorski plemić, Andrija Saracenus početkom IX vijeka podigao je Tripunu u čast crkvi o kojoj svjedoči vizantijski car-pisac Konstantin Porfirogenet, a nakon zemljotresa 1979. godine, u toku istraživanja Katedrale, nađeni su njeni arheološki ostaci. Tripundanske svečanosti počele su u Kotoru 27. Januara 1046. - pohvalama svetom Tripunu, zaštitniku Kotora i kotorske Biskupije, koje bi pročitao mladi admiral Bokeljske mornarice. Tog dana, uz zvuke kola svetog Tripuna, podignuta je na jarbol katedrale 1192. godine, prvi put bijela zastava sa likom sveca. Proslave su počinjale u februaru svetom misom u kotorskoj Katedrali i blagoslovom sveca, te svečanim prenosom relikvijara i kađenjem svetih mošti.

Tradicionalne svečanosti vezane za proslavu Sv. Tripuna patrona grada Kotora, uz učešće u bogoslužjenju pripadnika katoličke i pravoslavne provincije, kao izraz vjekovnog suživota u različitostima.

Bokeljska Mornarica

Bokeljska mornarica je kulturno udruženje Bokelja kojima je stalo do čuvanje tradicije. Intenzivno bavljenje pomorskom privredom stvorilo je od stanovnika Boke dobre pomorce i brodograditelje i tu se ubrzo javlja organizovana djelatnost pomoraca.

Okuplja se redovno na svečev blagdan i prema izmijenjenim okolnostima pruža sliku nekadašnjeg slavlja, kada je tijelo sv. Tripuna bilo preuzeto od grada Kotora uz vlastiti obred (procesija, gozba i svečana igra pred katedralom). Po starom običaju na dan 13. Januara, obavlja

se izbor oficira pod predsjedanjem gradskog načelnika Kotora. Biraju se bojnik, dva satnika, pobočnik i časnik za svako selo, koje će u svečanostima učestvovati. Čast je admiralu, koji je vrhovni zapovjednik, doživotna. Svečanost počinje 27. januara. Tačno u podne dječak, odjeven u odijelo mornara, nazvan »mali admiral«, najavljuje s terase crkve »pohvalama« početak blagdana. Pred crkvom stoje predstavnici crkvenih, civilnih i vojnih vlasti. Kad mali admiral klikne mučeniku sv. Tripunu trokratno »slava«, zazvone crkvena zvona, glazba zasniva svečevo kolo, a na velikom koplju na terasi razvije se njegov barjak. Poslije časti u društvenim prostorijama svi se razilaze. Pohvale su se u prošlosti držale pred zbornom crkvom i pred katedralom i upravljene su bile mučeniku i poglavici države. Odjeveni u svečano odijelo i naoružani skupocjenim starinskim oružjem, kreću do kotarskog poglavarstva, gdje primaju državnu zastavu, pozdravivši je pucanjem iz pušaka, zatim idu do doma opštine, gdje primaju od načelnika gradsku zastavu, na kojoj je svečeva slika. Pozdravivši i ovu pucanjem, vraćaju se poredani u svoje prostorije. Mornarica je prije primala državni grb i zastavu, a providur je u znak vlasti predao admiralu štap i svoju sablju, koju bi ovaj opasao. Od ovlaštenog punomoćnika primala je bratovština ključeve grada Kotora, koji bi za vrijeme svečanosti ostali pohranjeni kod admiralu. Tri odreda mornara zatvarala su na večer i otvarala u jutro gradska vrata. Dok su mornari noću radi održavanja reda obilazili gradom, iznosila su se iz kuća svakovrsna jela i pića, pa su noći prolazile u neprekidnom veselju.

Sredinom 15. vijeka, pomorci iz Kotora su se organizovali, slično kao pripadnici ostalih grana privrede, u posebnim staleškim zadrugama (fratelije, cehovi) radi međusobnog potpomaganja i čuvanja svojih interesa pod pokroviteljstvom Crkve u bratovštinu pomoraca (*confraternitas nautarum*) sa sijelom u crkvi sv. Nikole. Bratovštini su pripadali brodovlasnici, zapovjednici i posada brodova. Na čelu te organizacije bili su *gastaldus* (langobard. *gastaldio* »upravitelj«), tri prokuratora i dva sindika. U upravu se redovno birao i lučki admiral, koji je bio državni namještenik, imenovan na početku od mletačke vlasti, kasnije biran od bratovštine, a potvrđen od mletačke republike. Povrh toga, što je pomagala siromašne iznemogle članove i njihove porodice, ta je bratovština promicala staleške interese uopšte, upravljala brodogradilištima, nadzirala izgradnju i popravak brodova, držala na skladištima potrepštine za plovidbu i. t.d. Troškove je pokrivala ubiranjem taksa, koje su brodovi plaćali, kao i ostavštinama dobročinitelja. Njezina organizacija bila je najprije samo vojnička. Za vrijeme mira radila je na unapređenju ekonomskoga napretka Boke Kotorske s obzirom na pomorsku trgovinu i plovidbu, a u ratu je branila kao ratna mornarica zemlju. Naročito se odlikovala u ratnim pothvatima protiv Turaka sve do početka 19. v., kada je prestala biti vojnička ustanova. Odlikovala se u 16. v. u vojnim operacijama protiv brodovlja Genove, a u bitki kod Lepanta (1571.) spasila je mletačku flotu od sigurne propasti. Bokeljska mornarica podigla se do velikog ugleda, te ju je mletačka republika nagradila brojnim povlasticama. Bokeljski je muzej pun trofeja i uspomena na minulu slavu te glasovite bratovštine. U 15. v. mornarica je preuzela proslavu blagdana zaštitnika Kotora sv. Tripuna, koji je bio njezin zaštitnik.

Ukinuće bratovštine po francuskim vlastima 1811. bolno se odrazilo na narod. Iako je u Boki Kotorskoj nestalo plemstva, javljala se ipak želja, da se mornarica opet okupi barem na praznik

sv. Tripuna. Godine 1833. vlasti su udovoljile želji naroda, ali 1849. bilo je djelovanje društva opet ukinuto i tek 1859 nanovo uspostavljeno.

Bokeljska mornarica je drevna organizaciona struktura, koja je nadživjela duboke i burne društveno-ekonomske i političke promjene i smjene uprava, ostajući XIII vijekova vezana za more, pomorce i tradiciju. Uklapala se u srednjevjekovni način života grada, od Vizantije do danas, opstajala i živjela po svojim statutarnim normama kroz sve istorijske mijene. U njoj, ili u saradnji s njom, strujao je veliki dio života Kotora, kroz brojne oblike cehovsko - pomorskih djelatnosti, žive trgovačko-privredne aktivnosti, raznih podviga, antipiratskih akcija, uz konstantno njegovanje narodne nošnje i kola, kao i bratske povezanosti njenih članova.

Karneval

Karneval kao društvena manifestacija danas je veoma popularna kao turistička atrakcija i manifestacija u usponu.

Iako na prvi pogled djeluje kao raskalašna zabava, “buka i rika ludijeh stvorova”, kao svojevrsno javno pozorište zabave, uz muziku, igru ples i vesele šarene kostime i maske, ove njegove odlike predstavljaju samo spoljne manifestacije jedne duboke značajne pojave društvenog života, koja u svojim korijenima nosi odlike mitskog mišljenja i obreda, i čuva iskonsku čovjekovu težnju za životom, potrebu za njegovim stalnim obnavljanjem “ svezemaljskim i svenarodnim preporodom.”⁵³

Kotorske karnevalske svečanosti održavaju se zimi i ljeti. Ljetnje predstavljaju prije svega turističku atrakciju dok zimske karnevalske svečanosti zadržale su više pravog karnevalskog duha koji se održao u narodu. Karnevalske svečanosti prati podizanje karnevaske zastave, zatim slijedi niz koncerata abruma, maskenbalova za djecu i odrasle, izložba karnevalskih fotografija, večeri klapa ali i kulinarskih večeri tzv. Bokeških kužina i veoma popularne “papalade a la maka” koja se održava na Pjaci od kina, gdje su spremljena na tradicionalni bokeljški način sva jela.

Šivenje maski i pripreme otpočinju mjesecima unazad, i karnevalske grupe u najvećoj tajnosti čuvaju svoje ideje i nacрте za maske. U Kotoru postoji nekoliko profesionalnih karnevalskih grupa a neke od njih su: Karampana, Berekini, Oridinali i.t.d. Tako se spontano stvaraju manje ili veće grupe, učestvuju i cjele porodice sa djecom, kao i pojedinci. Osim uobičajnih maski pajaca, kraljeva i kraljica, vojnika, dječijih maski, životinja i drugih javljaju se maske koje predstavljaju aktuelne ličnosti iz svijeta filma, umjetnosti i politike.

Maske koje predstavljaju aktuelne ličnosti ili događaje nikada nisu njihova nijema kopija, već su date kroz kritičku vizuru, humoristički i parodijski, ali uvijek s jasnom porukom i kritikom. Ako se prestavlja neka ličnost, rekviziti koji je prate jasno ukazuju na poruku javnu osudu koja joj se

⁵³ Katarina Mitrović., “Knjiga o Kotoru“, Tenduro Menadžment, Beograd, 2014., str.146.

pripisuje (kesa novca, džak s otpremninama, žičara o kojoj se decenijama unazad govori a nikako da se izgradi).⁵⁴

Centralna manifestacija, tzv. fešta nad feštama je sam karneval, odnosno suđenje i spaljivanje Krnja, lutke natprirodne veličine, grotesknog izgleda, koji predstavlja personifikaciju svega onog lošeg što je narod zadesilo protekle godine. U skladu s optužbom, Krnjo (Krnevao, Karneval) svake godine dobija svoje ime.⁵⁵

Specifičnost kotorskog karnevala bilo bi nepotpuno bez ukazivanja na karnevaske listove, "Karampana" i "Ćakulona" koje su prepoznatljiv dio karnevalskih svečanosti. Karampanu je osnovalo Srpsko pjevačko društvo "Jedinstvo" i prvi broj je izašao 3 februara 1926. godine. Ćakulonu su osnovali Muljani 1886. godine i pokrenuta je nakon duže pauze.

Duga tradicija karnevala, bogastvo sadržaja kroz manifestacije i slike, atmosfera i karnevalski listovi su dio vrijedne značajne kulturne baštine Kotora.

Bokeljska noć

Kako to vjekovima nalaže tradicija, krajem avgusta akvatorij kotorskog zaliva blistao nesvakidašnjom ljepotom. Jedinstvena manifestacija maškaranih barki na vodi „Bokeljska noć“ i preko 30 hiljada posjetilaca koji se dive maštovitim kreacijama vještih ruku naših meštara. Meštari od svakoga zanata ovoga kraja pokazuju avgustovskog zrelog ljeta što su smislili i koje im simbole, slike, humor, parodiju, sarkazam nose brodice i barke, kako se kotorani diverte i nastavljaju tradiciju predajući je vjekovima i valima. Maškarane barke, u điru morskom kreću od ribarskog Mua pa morskim putem od Kotora do Dobrote.

Bokeljska noć prizvod je kolektivnog duha nastalog u prošlosti, koji je vremenom prilagođavan ili mjenjan shodno potrebama da se mjenja da se pokažu i sačuvaju vrijednosti kojima su nosioci tradicije vremenom davali lični pečat. Ova manifestacija ima za cilj održavanje tradicije kojom se želi na najljepši način dočarati primorski primorski život i mentalitet ribara, pomoraca i Bokelja. Ukrašavanjem čamaca podrazumjeva se i takmičenje za najkreativniju i najljepšu brodicu. Svaki učesnik se potruđi da u toj noći što bolje, ljepše i originalnije ukraši svoju barku ili brodić, kako bi prilikom defilea posjetiocima na šaljiv i sarkastičan način poslao poruku o raznim događajima i pojavama u društvu, gradu, državi. Dok brodice krstare jedna za drugom duž kotorske luke uporedo na kotorskim trgovima traje zabava uz igru i pjesmu, na kraju se bira najljepše uređena barka, na kraju se sve završava svečanim vatrometom i koncertom na glavnom trgu.

Kotorska kužina

Bogata je i raznovrsna kotorska kužina. Na meniju su jela od kojih su neka konzumirana još u antici na dvorovima rimskih careva. Pored „tradicionalnih jela“ poput hobotnice ispod sača, mušulja, vongola i kozica na buzaru, bijele ribe sa gradela, juhe od bakalara ili crnog rižota. Tu

⁵⁴ Ibid., str. 160.

⁵⁵ Ibid., str. 161.

je i tradicionalni riblji brodet, bijela i plava riba na sve moguće načine, uz tradicionalnu blitvu i krtolu, rižoto sa plodovima mora i širokom lepezom jela sa trpeze kontinentalne Crne Gore.

Festival Kotor Art, ostvarenje vrhunskih umjetnika, Koterski festival pozorišta za djecu, Don Brankovi dani muzike, Pučke zabave sa karakteristikama tradicionalnih folklornih običaja i gastronomije, glavna su obilježja savremenog Kotora u ljetnjem periodu.

ZAKLJUČAK:

Imati status svjetskog kulturnog nasljeđa – biti među elitom gradova i lokaliteta koji baštine univerzalne kulturne i prirodne vrijednosti, biti jedno od 830 mjesta na ovoj planeti, čije vrijednosti pripadaju cijelom čovječanstvu, zaista je velika privilegija. Ovakav status grada, istovremeno podrazumjeva veliku odgovornost i obavezu cijele društvene zajednice, za očuvanjem i zaštitom tih, od svijeta priznatih i verifikovanih, univerzalnih vrijednosti. Upis u Svjetsku listu kulturne baštine UNESCO, podrazumjeva dugoročnu posvećenost svih koji su uključeni u taj proces. Stoga osnova mora biti održivi razvoj u cilju održanja i očuvanja izuzetnih univerzalnih vrijednosti.

Razni narodi, razne kulture tokom različitih istorijskih epoha ostavili su svoja obilježja u kulturnim, arhitektonskim i umjetničkim djelima, te su se na taj način, u uslovima savremenog življenja, stvorile brojne mogućnosti za prosperitet i razvoj ovoga prostora, npr., u turizmu i atraktivnog ulaganja u isti.

Analizom dobijenih podataka došlo se do zaključka da Kotorani gaje jedan specifičan odnos prema svom gradu i uviđaju njegovu različitost i važnost. Baš zbog toga, kod njih se primjećuje jedna vrsta elitizma, koja podrazumjeva njihov ponos prouzrokovan samom činjenicom da potiču iz grada koji je toliko vremena bio simbol kulturnih dešavanja.

Međutim, ono što je zanimljivo je da iako Kotorani vode računa o Starom gradu i uviđaju njegovu vrijednost, ipak smatraju da nije sami Stari grad onaj koji je poseban u svemu tome, već njihov poseban način življenja koji je pak posledica tog zanimljivog sklopa društveno-političkih okolnosti koje su Kotoru i njegovom stanovništvu donijele određene prednosti.

Podatak, koji svakako nije očekivan je činjenica da Kotorani uopšte nijesu isticali palate niti kao simbole kulturnog razvoja, niti kao nosioce istorije. Nasuprot relativno dobrom poznavanju istorijatu sakralnih građevina stoji poprilično neznanje o profanim građevinama. Čak i kad bi ih pomenuli prilikom nabiranja raznih znamenitosti Starog grada, jedino što su o palatama znali su njihova imena i okvirno vrijeme gradnje održenog broja palata (Bizanti, Drago i Pima). To je vjerovatno posledica toga što su palate simboli određenih porodica koje su opet često simboli određenih vlasti, što bi značilo da nijesu imale opšteg značaja za čitavu gradsku zajednicu, već samo za porodice koja su živjele u datim palatama.

Dakle, na primjeru Kotora može se pokazati koliko istorijska dešavanja i smjene raznih uprava i naroda koje sprovode vlast, posredno utiču na razne segmente života koji naizgled nemaju veze sa samim istorijskim okolnostima. Da Kotor toliko vremena nije trpio razne uticaje sa strane pitanje je da li bi se uopšte očuvao Stari grad kao skup građevina, a da ne govorimo o očuvanju tog kotorskog mentaliteta koji bi svakako bio doveden u pitanje.

Bilo kako bilo, Kotor je pretrpio sve te promjene i može se reći, izvukao najbolje iz njih, te tako kao posledicu svega toga i danas imamo relativno očuvane građevine koje godišnje privlače hiljade turista, ogormno kulturno bogatstvo na malom prostoru, i naravno, nezaobilazne Kotorane, sa svojom urođenom kulturnošću (posebnošću), realnom ili ne prosudite sami.

Nameće se zaključak da su Kotorani u velikoj mjeri svjesni svog kulturno-istorijskog nasleđa, i da su jako ponosni na to. Bilo kako bilo Kotor je bio i ostao jedan od najvećih kulturnih centara ovog područja a Stari grad i dalje izaziva veliko oduševljenje pri svakom susretu sa njim, bilo da je prvi ili hiljadu i prvi put. Kako i ne bi, kad se čovjek nađe licem u lice sa hiljadugodišnjim periodom, pred zidovima koji su bili svjedoci raznoraznih istorijskih dešavanja i promjena, kraće nogom po tlu, kuda se prije par vjekovao kretao jedan Mlečanin, Austrijanac, gusar, ko-god.... Svi oni su ostavili manje-više traga i na sam grad i njegov izgled, ali i na duh Kotora, po čemu se Kotor i danas izdvaja .

LITERATURA:

1. Don Luković N., Zadužbina pomoraca, Godišnjak pomorskog muzeja u Kotoru, 1962.
2. Don Belan A., Sveti Tripun i njegova Katedrala, Kotor 2002.
3. Grgurević J., Mozaik nad portalom crkve Sv. Nikole u Kotoru, Godišnjak Pomorskog Muzeja, Kotor.
4. Kalezić D., Kotor, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1970.
5. Lalošević I., Kotorska tvrđava, Kotor 2003.
6. Majer A., Kotorski spomenici I, Zagreb 1951.
7. Martinović J., Sto Kotorskih dragulja, Rijeka Crnojevićaš, 1995.
8. Martinović J., Najstariji sakralni objekti u Kotoru” Glasnik Odjeljenja umjetnosti CANU, br.11, 1992.
9. Martinović J., Zanatlijski podmadlak u Kotoru prve polovine XIV vijeka, Godišnjak Pomorskog muzeja u Kotoru.
10. Mijović P., Umjetničko blago Crne Gore, Titograd 1980.
11. Mijušković S., Kotorska mornarica, Podgorica, 1994.
12. Mijušković S., Spomenici kulture u Boki Kotorskoj i nužnost njihove zaštite, Starine Crne Gore, Cetinje, 1979.
13. M.Filden B., Juka Jokileto, “Smjernice za upravljanje područjima Svjetske kulturne baštine”, Kotor 2005.
14. Milošević M., Granica Boke Kotorske za vrijeme mletačke vladavine (1420-1797). Godišnjak Pomorskog muzeja u Kotoru, Kotor, 1974.
15. Mitrović K., Knjiga o Kotoru, Beograd, 2014.
16. Nikolić I., 12 vijekova Bokeljske mornarice, “Monografija”, Beograd, 1972.
17. Pasinović M., Kotor, vjekovi sačuvani za budućnost, Zagreb 1989.
18. Stjepčević I. i Kovijanić R., O pomorstvu Boke sredinom XV v., Godišnjak Pomorskog muzeja II.
19. Stjepčević I., Katedrala Sv. Tripuna u Kotoru, Split 1938.
20. Vučenović S., Zaštita i obnova graditeljskog nasleđa na području opštine Kotor, Godišnjak Pomorskog Muzeja Kotor, 1987-1988.
21. Vučenović S., Graditeljstvo Kotora, Kotor, 2012.
22. Vujičić R., Spomenici kulture Crne Gore, Republički zavod za zaštitu spomenika kulture, Cetinje, 2002.
23. Vujičić R., Studije iz crnogorske istorije umjetnosti, Cetinje 1999.
24. Ministarstvo Kulture, ”Menadžment plan prirodno i kulturno istorijskog područja Kotora” Cetinje, 2011.

WEB SAJTOVI:

1. <http://turistickiinformatore.com>, (Datum i vrijeme konekcije: 02.03.2016., 17:00 h)
2. <http://www.booking.me>, (Datum i vrijeme konekcije: 10.03.2016., 15:30 h)
3. <http://www.skalaradio.com>, (Datum i vrijeme konekcije: 15.03.2016., 10:30h)
4. <http://www.montenegrina.net>, (Datum i vrijeme konekcije: 12.03.2016., 15:00 h)
5. Wikipedia, Slobodna enciklopedija, Kotor
<https://sr.wikipedia.org/wiki/Kotor>, (Datum i vrijeme konekcije: 16.03.2016., 20:00 h)

6. [http:// www.letovanje.crna.gora.me](http://www.letovanje.crna.gora.me) (Datum i vrijeme konekcije:16.03.2016., 20:30 h)
7. [http:// www.tokotor.me](http://www.tokotor.me) (Datum i vrijeme konekcije: 18.03.2016., 15:00 h)
8. [http:// www.kotor.biz](http://www.kotor.biz) (Datum i vrijeme konekcije: 18.03.2016.,16:00 h)